

ARKSO

duvaR.

Sayı: 1 / Mart-Nisan 2021

Savaşız toplumlar hiç oldu mu?
Savaşta ilk vurulanlar: Gerçek ve geçmiş
Düşmanlıktan 'sonsuz' barışa: Kadeş
Ruhunda savaş dolaşan meyveler: Elma ve incir
'Pers Barışı' nasıl kuruldu nasıl bitti?
Bir paralı askerın mezar şiiri

Neden savuştık?

Nasıl barıştık?

Kapak görseli: Savaş arabası üzerinde askerler ve arabanın altında düşman askeri. Geç Hitit Dönemi, Karkamış, Anadolu Medeniyetleri Müzesi

ARKEO duvar.

Yayın Sahibi: AND Gazetecilik ve Yayıncılık, San. ve Tic. A.Ş. adına Vedat Zencir

Genel Yayın Yönetmeni: Ali Duran Topuz

İcra Kurulu Başkanı ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Ömer Araz

Yazı İşleri Müdürü: Nuray Pehlivan

Katkıda bulunanlar: Melishan Devrim, Nevin Soyukaya, Ahmet Uhri, Çiler Çilingiroğlu

Grafik Tasarım: Özgür Akkaya

Reklam ve Pazarlama Direktörü: Fırat Özdemir

Reklam Rezervasyon: reklam@gazeteduvar.com.tr

Yönetim Yeri: Maslak Mh. Ahi Evran Cd. Nazmi Akbacı İş Merkezi 233-234 Sarıyer/

İstanbul. Santral: (212) 3463601, **Faks:** (212) 3463635

e-posta: info@gazeteduvar.com.tr

Arkeo Duvar'da yayımlanan yazı, haber ve fotoğrafların her türlü telif hakkı AND Gazetecilik ve Yayıncılık Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye aittir. İzin alınmadan, kaynak gösterilmeden ve link verilmeden iktibas edilemez.

Duvar Medya Vakfı'nın desteğiyle hazırlanmıştır.

Editörden

Başlarken...

Arkeoloji, sadece insanlığın milyonlarca yıllık geçmişini maddi kültür kalıntıları yardımıyla araştırarak açıklayan 'eskinin bilimi' değildir. Aynı zamanda bugünün ve geleceğin kurulmasına katkı sunar. İnsanın, doğa ve toplumla ilişkilerini, değişen yaşam biçimlerini ve çevresel koşullarını inceler.

Yani bugünün ve geleceğin de bilimdir...

İnsanlığın birçok ilkleri yaşadığı Anadolu, sayısız kültür ve medeniyeti yeşertip çoğaltırken baş döndürücü bir dinamizm ve çeşitliliği de büyüttü. Dahası Avrupa ve Asya arasındaki konumu, denizlere açılan yarımada özelliği, zengin hammadde kaynakları, verimli toprakları ve ekolojik çeşitliliğiyle çevresindeki toplumları sürekli etkiledi ve onlardan etkilendi. Bu yüzden Avrasya tarihinin şekillenmesinde yadsınamaz bir rol üstlendi, Anadolu'nun eski halkları. İşte tüm bu özellikleriyle, çok sayıda kültürle hemhal oldu bu topraklar, insanlığın en önemli tarihsel dönüşümleri burada yaşandı. Ve sahip olduğumuz bu birikim, toplumsal hafızamızın ve kimliğimizin de vazgeçilmez bir parçası oldu.

Ancak üzerinde yaşadığımız toprakların sahip olduğu bu zengin birikimin değerini ne kadar biliyoruz? Hafızamızı ne kadar taze tutabiliyoruz? Tarihi ve arkeolojik alanlar sürekli bir kayba uğrarken, Anadolu arkeolojisi, her geçen gün bilgi ve bilinç eksikliği veya yanlış uygulamalarla yok olurken yüz binlerce yılın biriktirdiği toplumsal hafızamızın ve kimliğimizin kayba uğramaması mümkün mü? Şüphe yok ki arkeoloji ve kültürel miras üzerine çok fazla konuşulup tartışılmaması, bu konuların erken dönem eğitimimizde dahi yer almaması, yaşanan bütün bu tahribata yol açan bilgi ve bilinç eksikliğinin nedenleri arasında.

Arkeo Duvar, bu önemli eksikliğin giderilmesi yolunda küçük de olsa bir katkı sunabilme hedefiyle yola çıkarken; Türkiye'de ve dünyada bu alanda üreten bilim insanlarının teşviki ve desteğinin de itici gücümüz olduğunu belirtmeliyiz.

ArkeoDuvar'ın ilk sayısının konusu ise savaş ve barış... Hep bir nedeni, hep bir gerekçesi, hep bir kılıfı olmuş savaşın... Biz de ilk sayımızda, antik dönemden bugüne savaşların yarattığı yıkıma karşılık, barışın insanlığa, kültürel üretime, kısacası yaşama kattıklarını görelim/gösterelim istedik.

Keyifli okumalar dileriz...

Nuray Pehlivan

Akurgal ekibi-Tepekule

İzmir'de Antik Smyrna kenti Tepekule'den başlayarak ovaya yayılır. Buradaki ilk araştırma ve kazılar, 1948-1951 tarihleri arasında Prof. Dr. John M. Cook ve Prof. Dr. Ekrem Akurgal tarafından oluşturulan bir heyetle yapıldı. Ekibin temel gereksinimlerini karşılayacak kazı evinin temelleri ise 1972 yılında atıldı ve avlulu plan şemasına sahip olan bu yapı 1975'te tamamlandı. Akurgal'ın bölgedeki çalışmaları 1992'ye kadar sürdü.

Fotoğraf: Ekrem Akurgal (soldan dördüncü) ve kazı ekibi, 1970'li yıllarda kazı evinin inşası sırasında...

BU SAYIDA...

6

Savaşsız toplumlar hiç oldu mu?

Doç. Dr. Çiler Çilingiroğlu

14

Savaşta ilk vurulanlar:

Gerçek ve geçmiş

Dr. Gül Pulhan

24

Heval Bozbay:

Şiddeti kültürle dizginleyebiliriz

Nuray Pehlivan

32

Düşmanlıktan 'sonsuz' barışa:

Kadeş

Prof. Dr. İlknur Taş

38

Troya Savaşı'nda Anadolu

Birliği

Prof. Dr. Rüstem Aslan

44

Ruhunda savaş dolaşan

meyveler: Elma ve incir

Doç. Dr. Ahmet Uhri

50

'Pers Barışı' nasıl kuruldu nasıl bitti?

Prof. Dr. Reyhan Körpe

56

Tanrıların savaşları

Prof. Dr. Nevzat Kaya

62

Sabinli kadınlar savaşı nasıl durdurdu?

Melishan Devrim

66

Asur İmparatorluğu'nda savaşın arkeolojik kanıtları

Doç. Dr. Haluk Sağlamtimur

74

Bir paralı askerin mezar şiiri

Doç. Dr. Pınar Özlem Aytaçlar

80

Zaman İçinde Müzik

Eski Yunan müziği

Evin İlyasoğlu

88

Batının ilk ozanı: Nasıl yaşadı, nasıl yazdı?

Devrim Çalış Sazcı

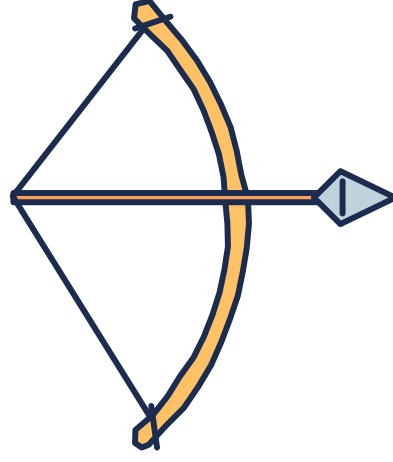
Savaşsız toplumlar hiç oldu mu?

İnsanların da bir üyesi olduğu primatlar arasında topluluklar arası şiddet hiç de azımsanmayacak bir sıklıkta karşımıza çıkıyor. O halde savaşı kategorik olarak reddetmeden, ahlaki olarak yargılamadan ve tarihin çöplüğüne nasıl atabileceğimizi tartışmadan önce, onun nedenlerini anlamaya çalışalım.

Doç. Dr. Çiler Çilingiroğlu

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi

Neden Savaş?" başlıklı mektuplarında Albert Einstein ve Sigmund Freud insanlığın en büyük sorunlarından birini, yani savaşın nasıl bitirilebileceğini, tartışırlar. Einstein'ın sorusuna uzunca bir kompozisyonla cevap veren Freud, kendi geliştirdiği psikoanaliz kuramından hareketle, şiddet ve agresyonun, tüm insanlardaki "yok etme dürtüsü"nü bir dışavurumu olduğunu, bu dürtünün apaçık biyolojik temelleri bulunduğunu, sözgelimi, insanın doğada ve toplumsal yaşamda hayatta kalmasında faydalı bir rol üstlendiğini söyler. Yok etme dürtüsünün içkinliğini peşinen kabul etmesine rağmen, Freud, mektubunda, 'Eros' yani sevgi ve seks dürtüsüne de en az nefret kadar değinir. Freud'a göre, şiddet dürtüsünün tamamen ve kendiliğinden ortadan kalkmasını beklemek yersiz olsa da, onu başka kanallara yönlendirmek ve insanların bir daha savaşmayacağı koşulları oluşturmak için çalışmak gereklidir. Bizim açımızdan en can alıcı sorusu ise mektubun sonunda gelir:

"İnsan davranışının bu kadar temel bir dürtüsü ve yönelimi olmasına rağmen, neden bizim gibi pasifistler hâlâ savaşa karşı bu kadar şiddetle isyan ediyoruz?"

Bu soruyla Freud, aslında, savaşın insanlık için bir 'zorunluluk' olmadığını, şu anda bize ütöpik gelse de, tüm dünya yurttaşlarının bir gün pasifist olabileceği umudunu taşıdığını gösterir.

Peki, tarih bize barışın hüküm sürdüğü, savaşın imkan bulamadığı toplumlardan müjdeli haberler veriyor mu?

7 bin yıl önceki katliam

Arkeolojik verilere baktığımızda, şiddet hemen her toplumda karşımıza çıkıyor. Kimi zaman bu bireysel şiddet, kimi zaman ritüel şiddet, kimi zaman ise daha organize, toplu ve planlı şiddet, yani savaş. Gerek arkeolojik gerekse geleneksel toplumları inceleyen kültürel antropolojik çalışmalar vur-kaçlar, akınlar, çatışmalar ve muharebelerin tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar gerek devletsiz gerekse devletli toplumlarda neredeyse kaçınılmaz olarak bulunduğunu gösteriyor.

Mesela, bundan 7 bin yıl önce, Almanya'nın güneyinde çiftçi bir topluluk katledilmişti. Talheim Katliamı olarak bilinen bu olay, Avrupa'da Neolitik Dönem'de yaşanmış katliamlardan sadece birisi. Arkeologlar burada ok uçları, taş baltalar ve sopalarla katledildikten sonra bir çukurun içine gelişigüzel atılmış otuz dört birey buldu. Toplu mezarın içindekilerden yedisi kadın, on altısı çocuktan ve toplamda yirmi bireyde kafatası travmaları saptandı. Arkeologlar, bu toplumun çevrede yaşayan başka bir grup tarafından toplu katliama kurban gittiğini belirttiler.

Yerleşik yaşam ve yiyecek üreticiliğinin başladığı Neolitik Dönem, insan toplumlarında bölgesel koruma güdülerinin arttığı ve besin depolama gibi pratikler sonucunda maddi bir birikim oluşturmaya başladığı dönem olarak lanse edilir. Eğer böyleyse, Neolitik öncesi toplumlarda veya geleneksel avcı-toplayıcılarda şiddet ve çatışma olgusunun olmamasını beklerdik. Ne var ki, arkeolojik kanıtlar bu genel söylemi doğrulamıyor.

Almanya, Belçika, Fransa ve Danimarka'daki Mezolitik Dönem (günümüzden önce 11 bin-8 bin arasında) kazıları avcı-toplayıcı gruplar arasında şiddet ve katliam izlerini gösterir. Örnek olarak, Almanya'nın Bavyera eyaletinde kazılan Ofnet Mağarası'nı verebiliriz. Mağarada yapılan kazılarda gövdesinden koparılmış ve üzerinde darbe izleri olan toplam otuz sekiz kafatası bulunmuştur. Hatta bazı kafatasları üzerindeki kesik izleri bu kişilerin derisinin yüzüldüğünü gösterir. Paleolitik Dönem'e ait insan kalıntılarında da -diğer dönemlerden daha sık veya daha az olmamak üzere- bireyler arası şiddet ve çatışmaya dair izler var.

Savaşı tarihin çöplüğüne atmak için...

Hatta tartışmayı biraz daha genişleterek, en yakın akrabalarımız olan şempanzelerdeki şiddet ve çatışma eğiliminden bahsedebiliriz. Doğal ortamlarında gözlemlenen şempanze kabileleri arasında düzenli aralıklarla ve bazen de somut bir nedene dayanmadan bile akınların ve vur-kaçların yapıldığı belgelendi. Dolayısıyla, insanların da bir üyesi olduğu primatlar arasında topluluklar arası şiddet hiç de azımsanmayacak bir sıklıkta karşımıza çıkıyor.

O halde savaşı kategorik olarak reddetmeden, ahlaki olarak yargılamadan ve tarihin çöplüğüne nasıl atabileceğimizi tartışmadan önce, onun nedenlerini anlamaya çalışalım.

Savaşın meşru nedenleri olamaz mı? Hayatta kalmak için, özgürlük ve bağımsızlık için veya öz savunma için şiddete başvurulamaz mı? Nazım Hikmet, Memleketimden İnsan Manzaraları'nda bir bozkır tarifi yapar. Bu tarifte şiddetin en arkaik, en yalın ve belki de en masum haline tanık oluruz:

"ne bir tekerlek izi, ne de o mutlu çağırışı insan eline uzanan bir yemişin, hayvansız ve otsuz, sonsuz yalnızlığı hiçbir şey vermek istemeyişin. Baktıkça bu küstah toprağa insan kendi soyunun ilk kavga narasını duyuyordu yüreğinde, bir kayanın altında kesmek onun yolunu ve hep birlikte çığlıklarla üzerine saldırıp bir mamutu yener gibi yenmek onu."

Savaş; besin için, su için, işlenecek bir toprak parçası veya hayatı idame ettirmeye yarayan aletler için, yani sadece ve sadece hayatta kalmak için yapılan bir insan etkinliği olarak tarif edilirse, bunun çözümünü dünya kaynaklarının eşit ve adaletli paylaşımında bulabiliriz. Böylesi bir şiddet, meşru nedenlere dayalıdır. Tıpkı özgürlük ve bağımsızlık savaşları gibi. Ne var ki, arkeolojik kanıtlar dünya nüfusunun çok düşük olduğu ve kaynakların herkese bol bol yettiği coğrafyalarda bile şiddet ve çatışmanın izlerini bize göstererek, insan agresyonunun arkasında hayatta kalmanın ötesinde pek de masum olmayan nedenler olabileceğini gösteriyor.

Paul Klee / Angelus Novus / 1920

Peki, bir kabile reisinin hırsı, zenginlik ve güç istenci, insanları domine etme arzusu, daha fazla güç, prestij elde ederek tatmin olma isteği savaşın nedeni olduğunda nasıl bir tutum alacağız? Bu yıkıcı isteklere sahip bir fail, ona boyun eğen bir halkla buluştuğunda, savaş, artık tarihin bir olmazsa olmazı ve neredeyse “doğal” ve zorunlu görünen bir etkinliği haline gelir. Mesela Tunç Çağı beylerinin altın, gümüş, bakır, kalay, güzel dokumalar, yarı değerli taşlar veya seçkin sınıfa hitap eden besinler peşinde ölesiye bir rekabet içinde birbirleriyle savaşmaları buna güzel bir örnektir. Çanakkale’de Troia’yı ziyaret ettiğinizde sur duvarlarına bir de bu gözle bakın ve Benjamin’in şu ünlü sözünü hatırlayın: “Aynı zamanda bir barbarlık belgesi olmayan hiçbir kültür belgesi yoktur.”

Bilin ki, bu yöneticiler savunmaya, silaha ve asker beslemeye harcadıkları zaman ve enerjiyle tüm dünyayı besleyecek besini üretip dağıtabilirlerdi!

Tüm bu kanıtlara bakarak, savaşın insan toplumları açısından bir kaçınılmazlık olduğu sonucuna varmak çok kolay gözüküyor. Ancak bu kolaycılığa kaçmadan, isterseniz, ilk olarak, Malezya’da yaşayan Semai toplumuyla tanışalım.

Roma İmparatoru Hadrianus'u anımsayalım. Pasifistliğiyle bilinen ve bu yüzden ordu tarafından sevilmeyen bu imparator, "barbar"larla savaşmak yerine, İngiltere'ye boydan boya bir duvar ördürdü.

Tarihinde savaş olmayan topluluk

Yerleşik ve çiftçi olan Semai halkı genellikle nüfusu 100 kişiyi geçmeyen küçük köylerde yaşıyor. Toplumda toprak mülkiyeti yok ve besin paylaşmak kültürel bir norm. Cinsiyetler arası işbölümü var; ancak kadın ve erkek olarak net çizgilerle tanımlanmış bir toplumsal cinsiyet kavramı yok. Çocuklara fiziksel veya psikolojik şiddet uygulanmıyor. Çocuklara zorla eğitim verilmiyor, kendi istekleri ve ilgileri kadar büyüklerini izleyerek ve taklit ederek öğrenim görüyorlar. Yerleşik ahlaki normlar fiziksel şiddete kesinlikle izin vermiyor. Savaş, bu topluluğun tarihinde yok. Kendi aralarında çıkan küçük sorunları dedikodu, ayıplama veya dalga geçme gibi sosyal davranışlarla çözüyorlar. Daha büyük sorunlar için köy meclisinin bkaraa' adındaki toplantılarına başvuruluyor. Bu toplantıda köyün büyüğü nihai karar alıcı olsa da, toplantı esasen, tüm tarafların dinlendiği bir barış ve uzlaşma etkinliği. Bu toplantıdan çıkabilecek en ağır ceza, kişinin toplumdan tecrit edilip uzaklaştırılması. Ancak Semai tarihinde bu kararı veren bir hakim henüz çıkmamış.

Sonuç olarak, evet, savaşlar var, tarihte hep oldu; ama savaşı lanetleyen imparatorlar veya onu Semailer gibi bir çözüm olarak görmeyen toplumlar da

oldu! Roma İmparatoru Hadrianus'u anımsayalım. Pasifistliğiyle bilinen ve bu yüzden ordu tarafından seilmeyen bu imparator, "barbar"larla savaşmak yerine, İngiltere'ye boydan boya bir duvar ördürdü. Dahası efendilerin kölelerini öldürmesini yasakladı, farklı cemaatlerin dini özgürlüğünü hoş gördü, çok sayıda hukuki ve ekonomik düzenlemeyle Roma'nın en barışçıl ve adil imparatoru olarak tarihe geçti.

O halde, bugün, bizim karar vermemiz gereken şey kimin mirasını tarihten çekip çıkaracağımızdır. Barış istencini tarihe mal edecek kolektif bir irade yaratmanın önkoşulu bu. Barışın faydaları insan yaşamının, toplum sağlığının, kültürel mirasın, ekolojinin korunmasından tutun da ticareti canlandırarak yoksulluğu bitirmeye kadar geniş bir kazanımlar yelpazesi olarak karşımızda duruyor.

Bu fırsat hiç kaçırlır mı?

Belki filleri bile yeneriz!

Bu imkanı yaratmanın mümkün olduğunu göstermek için izninizle, Schelling'in "İnsan Özgürlüğünün Özü Üzerine" metnine başvurmak istiyorum. Schelling'e göre, insan, kendi özgürlüğünden kaçamayan irade sahibi bir varlıktır. İyilik ve kötülük bir potansiyel olarak her insanın içinde bulunur. İnsanın özgürlüğü, onun iyiyi ve kötüyü ayırt edebilme kapasitesinden kaynaklanır. "İnsan, bu yüzden ne iyiliğe ne de kötülüğe yazgılıdır". Bu ilkeyi tarihe taşıdığımızda, insanlık tarihinin salt bir kötülükler alanı değil, aynı zamanda insanın yarattığı en yüce ve onurlu yaratımların da sahnesi olduğunu görürüz: Paleolitik mağaralardaki muazzam duvar resimleri, Neolitik Dönem'in rengârenk boncukları, Tunç Çağı'nın incelikle işlenmiş bir geyik heykeli, Demir Çağı'nın aslan başlı bir kalkanı veya Hadrianus'un Pantheon'u.

Çözüm; tarihin, ne iyiliğe ne de kötülüğe yazgılı olduğunu bilerek, rekabetçi Tunç Çağı beylerinin değil, barış içinde varsıllığı ve adaleti bulan Semailerin ve Hadrianus'un mirasını sahiplenmekten geçiyor. İşte o zaman değil mamutları, filleri bile yeneriz kim bilir? ●

Hadrian duvari

Savaşta ilk vurulanlar: **Gerçek ve geçmiş**

Körfez Savaşı sırasında Bağdat'ın bombalanabileceği düşünülerek Irak Ulusal Müzesi'ndeki en kıymetli eserler güvenli olacağı düşünülen yerlere taşındı. Bu yerler arasında Irak Merkez Bankası'nın kasaları da vardı. Ancak tarih karşımıza önce Bağdat'ta sonra tüm bölgede 'hırsızlar'ı çıkaracaktı.

Dr. Gül Pulhan

Araştırmacı / İngiliz Arkeoloji Enstitüsü-Ankara

Savaş ve talanın tarihi insanınki kadar eski. Şimdi, önce arkeoloji sayesinde Selimide olan kanıtlardan yararlanarak eski Orta Doğu'da savaşın kurallarına bakalım, sonra da son kırk yılın savaşlarının bu arkeolojik mirasa neler yaptığına.

Beş bin yıl öncesine gidelim, sadece hayal ederek değil, arkeolojik eserlere bakarak. M.Ö. 2450'lerdeyiz... Sümer'in iki önemli şehir devleti Umma ve Lagaş su kaynaklarının kontrolü için yıllarca savaşıyor. Çünkü Mezopotamya'nın bereketi, tarlaları sulamaktan geçiyor. Lagaş kralı Eannatum savaşın galibi ve bu tarihe geçsin diye bir zafer anıtı diktiriyor. Sümerliler bu anıtlara 'ALAM', Akkadlılar 'naru' diyorlar. Eannatum'un zaferini taşa nakşettirdiği 'Akbabalar Steli' türünün bulunmuş en eski örneği. Stelin bir yüzünde Eannatum elinde savaş baltası, miğferlerini, kalkanlarını, mızraklarını kuşanmış ordusunun -evet bu dönemde artık düzenli ordular var- önünde Ummalı askerlerin cesetlerine basarak ilerliyor. Akbabalar ölü bedenlere saldırmak üzere havada

turluyorlar. Bir başka köşede çıplak cesetler toplu mezara gömülüyor. Taş kabartmanın arka yüzündeki tasvir son nefesini vermek üzere olan çıplak askerlerin büyük bir ağın içinde tutsak edilişini gösteriyor. Bu, Sümer tanrılarının mitolojik savaş ağsı Şuşgal. Ağsı elinde tutan Lagaş kentinin tanrısı Ningirsu, yani ilahlar da Lagaş'ın zaferini ilan ediyorlar. 2004 Nisan'ında Bağdat Ebu Gureyb hapishanesindeki tutukluların çıplak, eziyet gören fotoğrafları ortalığa döküldüğünde eski Mezopotamya'yı bilenler Akbabalar Steli'ndeki tasvirler ile bu görüntüler arasındaki benzerliği hüzünle işaret etmişlerdi.

Sümer döneminin bu uzun savaşı, yenik Umma kralının bir daha asla sınırı geçmeyeceğine dair ettiği yeminlerin stelin üstüne yazılmasıyla son buldu. Ama Mezopotamya'nın ara ara depreşen bir başka savaşı daha vardı, komşusu Elam'la yani eski İran ile olanı. Binyıllar içinde bu iki güçlü uygarlık toprak, su, insan gücü ve ticaret yolları için pek çok kez çatıştılar. Elam'ın akınları başarıyla sonuçlandığında bu galibiyetleri taçlandıran en büyük ganimetler

Akbaba steli

Naram Sin steli

Mezopotamya krallarının zafer stelleriydi. Akad ve Babil kentlerinden sökülen steller Elam'ın başkenti Susa'ya taşındı ve burada halka sergilendi.

Kimliğinde, gerçekte efsanenin birbirine geçtiği Akad'ın tanrı-imparatoru Naram Sin'in İranlı bir kavmi yenmesini ölümsüzleştiren steli de, Babil kralı Hammurabi'nin kanunlarını yazdırttığı siyah taş stel de savaş ganimeti olarak Susa'ya götürüldüler. On dokuzuncu yüzyılın sonunda, Susa, Fransız bir arkeoloji ekibi tarafından kazılırken yeniden keşfedildi. Bu kez çağın kurallarına uyularak Louvre Müzesi'ne götürüldüler ve halen durdukları yerlerine kondular. İran'ın Irak'ı egemenliği altına almaya çalışmasının hikayesi bu kadar eski.

Bağdat çarşısındaki eski eserler

Zamanda ilerleyelim...1980'lerin uzun İran-İrak savaşı, haberlerin şimdiki kadar çabuk ulaşmadığı, arkeolojik mirasın başına gelenlerin hemen farkında olamadığımız yıllar. Savaş sırasında Irak'taki kentlerde ve müzelerde bir olay olmamıştı ama Irak Hükümeti kırsalda kontrolünü yitirince güneyde, yani Mezopotamya'nın kalbindeki kadim kentlerin kalıntılarında, sistematik arkeolojik eser yağmaları başlamıştı. Arkeolojik alanlarda gizli, kaçak kazılar yapıp bulunanları satmak kuşkusuz yeni bir olgu değildi. Hele dünyanın en eski medeniyetlerinin kurulduğu, yazının icat edildiği topraklarda, ancak olayın boyutu değişmişti. "Bağdat çarşıları eski eserlerle dolmuştu" diye anlattı o günlerin tanıdığı, yakın zamanda kaybettiğimiz, Iraklı arkeolog Dr. Lamia al Galani Werr, Temmuz 2017'de Ankara'da katıldığı bir sempozyumda. Eski eser piyasasının gözdelelerinden olan silindir mühürlerin bir seferinde 150'sinin birden satıldığını gördüğünde, "Ne kadar büyük bir höyük yağmalanmış olmalı" diye düşündüğünü ekleyerek...

Merkez Bankası kasasındaki Mezopotamya hazineleri

Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesini izleyen aylardaki 1991 Körfez Savaşı sırasında Bağdat'ın bombalanabileceğini düşünen karar alıcılar şehri savaşa hazırlamaya başladı. Irak Ulusal Müzesi, daha yaygın bilinen adıyla Bağdat Arkeoloji Müzesi'ndeki en kıymetli eserler güvenli olacağı düşünülen yerlere taşındı. Bağdat'ta seçilen yer Merkez Bankası'nın kasalarıydı. Sümer kenti Ur'un krallık mezarlarında bulunan altınlı, lapisli takılar, Asur başkenti Nimrud'un krallıklarının altın hazineleri kasaya kondu. Kırk bin çivi yazılı tablet kuzeydeki Dohuk Müzesi'ne, seksen bin el yazması Kerkük'e gönderildi. Merkezden uzakta, taşranın güvenli olacağı düşünülmüştü ve Amerikan müdahalesi sonrasında çıkacak olan yerel isyanları kimse öngörememişti. İsyancılar güneyden kuzeye doğru yayıldı ve sakin olacağı varsayılan taşra altüst oldu. Bağdat'ta müze

Ur şehrinden altın vazo.

Ur şehrinden takılar.

ve diğ er yerler emniyetteydi ama Irak'ın 13 bölge müzesinin 9'u yağ malandı. Yağ malanan ve tahrip edilen müzeler arasında Basra, Divaniye, Kufa, Babil, Amara, Erbil vardı. Duhok Müzesi'nin binası yeni oldu ğ u için askeri karargah yapılmıştı. Neyse ki kimse bodrum katla ilgilenmemişti. Böylece kutular içindeki kil tabletler, aslında uygarlık tarihinin beş binyıl öncesine ait en eski kayıtları kurtuldu. Kerkük Müzesi'nden yağ malanan el yazmaları sonradan ř ans eseri bir yol kenarında bulundu. Bu dönemde müzelerden yaklaşık dört bin arkeolojik eser kayıplara karıştı. Irak Eski Eserler Genel Müdürlü ğ ü'nün Mezopotamya uzmanı Amerikalı, İngiliz ve Japon bilim insanlarıyla ortak ç alışması sonucunda yağ malanan eserlerin katalogları yayınlandı. Bütün bu ç abalara karşılık bulunan eser sayısı bir düzineyi ař amadı, geri kalanlardan bugüne kadar ortaya ç ıkan yok.

Müze yeniden savaşa hazırlanıyor

'Resmi Sırlar' (OfficialSecrets), yakın zamanda yapılan bir sinema filmi ve 2003 Irak iş galinin nasıl yalanlarla kurgulandı ğ ını gerçek, kiş sel bir hikaye üstünden anlatıyor. Filmde Keira Knightley'nin canlandı rdı ğ ı kişi, Katherine Gün, yabancı dil bilgisi nedeniyle İngiliz istihbaratının dinleme servisinde ç alışan ve Türkiyeli bir siyasi sı ğ ınmacı ile evli, genç bir İngiliz kadın. O dönemde dünyadaki milyonlarca kişi gibi kitle imha silahları bahanesiyle Irak'a saldırılmasına karşı... Birleş miş Milletler'in bu haksız savaşı meş rulaş tırması için baskı yaratacak bir yazıyla karşılaşınca sessiz kalamıyor ve belgeyi bir gazeteciye iletiyor. Birleş miş Milletler savaşı onaylamıyor ama... Gerisini biliyorsunuz zaten.

Savaş gün be gün yaklaşırken, arkeoloji cephesinde hesaplar Ba ğ dat'ın bombalanabilece ğ i ve bir önceki tecrübeye göre taş ranın güvensiz olaca ğ ı üstüne yapıldı. Bu kez diğ er müzelerdeki eserler daha iyi korunurlar diye Ba ğ dat Müzesi'ne getirildi. Körfez Savaşı sırasında Merkez Bankası kasalarına kaldırılan paha biçilmez arkeolojik eserler o günden beri yerinden oynatılmamıştı. Müze salonlarından kaldırılamayan heykel, kabartma gibi büyük eserler süngerlerle, kum torbalarıyla korumaya alındı, pencere önleri tu ğ lalarla örüldü. On yıllardır devam eden ekonomik yaptırımlardan, dünya ile ba ğ lantısı kopmuş, fakirleş miş, elinde hiçbir imkan kalmamış bir avuç insan müzeyi ellerinden geldi ğ ince savaşa hazırladı.

‘O eserlerin Irak’ta ne işi vardı’ diyen gazete

Irak’ın arkeolojik mirası, petrolü kadar meşhurdu. Arkeolojinin batılı soyluların merak ve antika toplama gezilerinden sistemli, kayıtlı kazı çalışmalarına evrildiği, çivi yazısının çözülmesine vesile olan topraklardı burası. Kutsal kitapların peşinden gidenler Sümer’in medeniyetini, Akad’ın ölümsüz krallarını, Asur’un saraylarını burada topraktan kazıp, gün yüzüne çıkarmıştı. Mart 2003 işgali öncesindeki aylarda, Yakın Doğu’nun eski kültürleri ile uğraşan dünyanın dört bir yanından uzmanlar, yaptırım gücü olduğuna inanılan kurumlara yüzlerce imzalı dilekçeler, mektuplar yolladı. Irak’taki höyüklere, arkeolojik alanlara, müzelere, tarihi eserlere zarar verilmemesi için toplantılar yapıldı, listeler, koordinatlar Pentagon’a ve İngiltere Savunma Bakanlığı’na iletildi. Üst düzey askerler, arkeoloji profesörleri ile toplantılar yaptı. Bu sırada sanat müzelerini ve koleksiyoncuları temsil eden bir başka grup ise farklı bir hedefin peşindeydi: Savaşın sona Irak’tan eski eser ticaretinin önünü açmak. Bağdat’taki müzelerin ve diğer kültür kurumlarının talanından on gün sonra 24 Nisan 2003’te Wall Street Journal gazetesinde bir koleksiyonerin yazdığı makalenin başlığı o cephenin bakış açısının en cüretkar özetiydi: “Bırakın piyasa sanatı korusun: Hem bütün o tarihi eserlerin Irak’ta ne işi vardı ki?”...

ABD’nin Yeniden Yapılanma ve İnsani Yardım Bürosu’nun (ORHA) 26 Mart’ta hazırladığı Bağdat’ta korunması gereken en önemli yerler listesinin ilk sırasında Merkez Bankası (Irak’taki en eşsiz arkeolojik eserlerin bankanın kasalarında saklandığından o sırada Amerikalı yetkililerin haberi yoktu), ikinci sırada Abbasi Sarayı ile birlikte Irak Müzesi yer alıyordu. Buna rağmen müze için hiçbir koruma tedbiri alınmadı. Bağdat düştükten bir gün sonra, 10 Nisan 2003’ de çeşitli gruplar müzeye girdiler. Kimisi arkeolojik eser değil, masa, sandalye peşindeydi. Ofisler yağmalandı. Kimi, galerilerde kalmış olan eser-

Nimrud-Asur prenses mezarlarında bulunan yüzük ve kaseler.

leri satmak için, kimi evine götürüp korumak için aldı. İtiş, kakaşta birçok şey kırıldı ve parçalandı. Ama bu karışıklığın içinde farklı bir grup daha vardı. Bunlar müzeye yan kapıdan girip doğrudan aşağı kattaki depoya indiler ve ellerindeki anahtarla kapıyı açtılar. Binlerce silindir mührü, boncukları ve diğer küçük eserleri aldılar. On binlerce altın ve gümüş sikkenin durduğu dolapları açmadan anahtarları düşürdüler ve karanlık -elektrik kesikti- ve karışıklık yüzünden tekrar bulamadılar.

Üç gün sonra personelin müzeye gelmeyi başarılmasıyla yağmacılar dağılmaya başladı. Müzeciler telefonla yurt dışındaki meslektaşlarına ulaşıp Amerikan askerlerine yardım çağrılarını iletmelerini istediler. Bu sırada Bağdat'ta olan yabancı gazeteciler müzeye gelip yağmayı belgelediler, gazete köşelerine, haber programlarına taşıdılar ve bütün dünya olayı öğrendi. Bunu dönemin Amerikan Dışişleri Bakanı Colin Powell'in, ABD'nin sorumluluklarının farkında olduğunu ve hataları düzeltmek için elinden geleni yapacağına söz verdiği açıklamalar izledi. Powell, hasar kontrolü yapmaya çalışıyordu ama o da tek başınaydı.

Bağdat hırsızları

Amerikan tankları talan edilen müzeyi korumaya ancak 16 Nisan'da geldi. Kısa süre sonra arkeoloji okumuş bir hukukçu albay başkanlığında müze yağması soruşturması başladı. Dokuz aylık soruşturmanın sonucunda, on beş bin eserin yağmalandığı anlaşıldı. Kaybolan birçok önemli eser ülke dışına çıkarılmadan bulundu. Ama gizlice depoya inen grubun çaldığı silindir mührer ve diğer küçük eserlerden bugüne kadar hiç ortaya çıkan olmadı. Yağmanın bu bölümü 'sipariş üzerine yapılan bir hırsızlık' olarak değerlendirildi. Günümüzde, New York'ta yasadışı eski eser ticareti ile mücadele eden özel bir birimde savcılık yapan Albay Bogdanos müze yağmasını ve soruşturmayı anlatan 'Bağdat Hırsızları' başlıklı bir kitap yazdı ve gelirini Bağdat Müzesi'ne bıraktı.

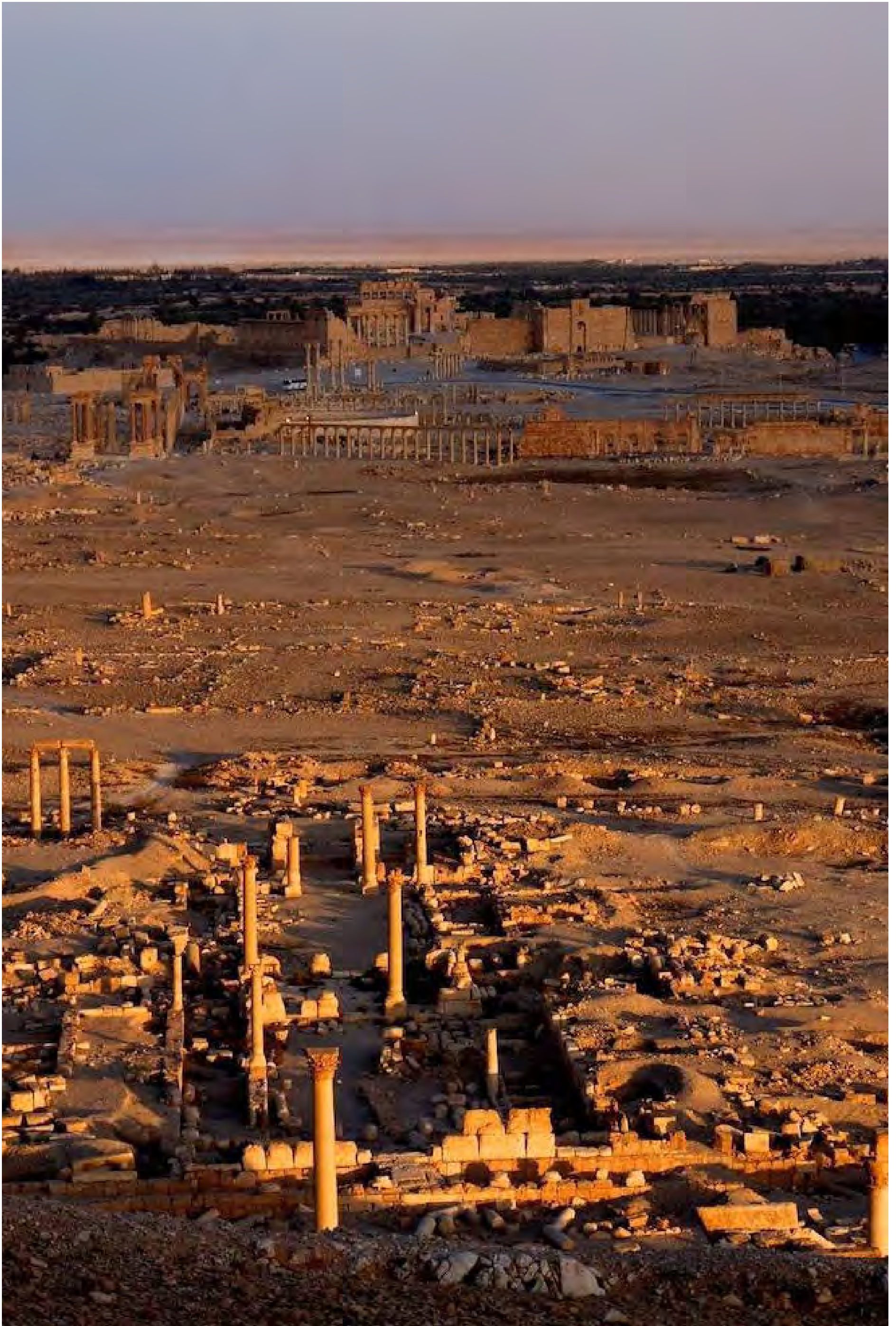
O dönemde ve şimdilerde Irak'ın höyüklerinden talan edilip, satılan arkeolojik buluntular hakkında ise hiçbir şey bilmiyoruz. Çünkü bunlar ilk defa toprak altından çıkarılıyorlar ve haliyle hiçbir yerde kayıtları olmuyor. Benzerlerine bakarak Mezopotamya kültürlerine ait oldukları söylenebilse bile bunu hukuken ispatlamak, dolayısıyla, yabancı bir ülkeden geri almak çok zor. Bu durumun önüne geçecek ve tüm dünyayı bağlayan bir karar 12 Şubat 2015'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde oybirliği ile alındı.

Antik kente asılan arkeolog

Konseyların 2199 numaralı kararıyla IŞİD, El-Nusra, El-Kaide ve bağlantılı gruplarla yapılan her türlü petrol ve kültürel miras ticaretini, para için rehin alma ve insan kaçırmaları ve bu gruplara yapılan bağışları lanetledi. Tüm dünyada Irak (6 Ağustos 1990'dan günümüze) ve Suriye (15 Mart 2011'den günümüze) kökenli arkeolojik, kültürel, nadir bilimsel ve dini önem taşıyan varlıkların dolaşımını ve ticaretini yasakladı. Son yıllarda hem Irak hem de Afganistan'da eski eser kaçakçılığında elde edilen gelirlerin terörist grupları finanse etmekte kullanıldığı, arkeolojik eser kaçakçılığının uyuşturucu ve silah kaçakçılığı yapan uluslararası organize gruplar tarafından yönetildiği FBI, Interpol gibi polis teşkilatları tarafından sıklıkla dile getiriliyordu. Güvenlik Konseyi kararı ile bu durum en üst uluslararası kuruluş tarafından teyit edilmiş oldu.

Bu kararın alınmasına neden olan arkeolojik tahripler Orta Doğu'nun IŞİD ile yaşamaya başladığı ve geçmişi yok etmeyi farklı bir boyuta taşıyan eylemler dizisiydi. Dönemin UNESCO Genel Müdürü Bokonova'nın ancak 'kültürel soykırım' diyerek tarif edebildiği kasıtlı bombalamalar ve parçalamalar geçmişin izlerini yok etmek kadar, dünyayı şok ve dehşet içine düşürmeyi de amaçlıyordu. Çünkü aynı ekip bir yandan da -tıpkı kendilerinden öncekiler gibi- arkeolojik alanları yağmalıyor ve bulduklarını satıyorlardı. Irak'ta, Musul Müzesi, Ninova ve Nimrud'ta yapılan yıkımları, Suriye'de Palmira izledi. Roma döneminin zengin, vaha kenti Palmira'da IŞİD'in hedefi sadece havaya uçurdukları tapınaklar değildi. Ömrünü Palmira'nın araştırılmasına, korunmasına adanmış bir arkeolog olan seksen yaşındaki Asad Mahmud'u öldürdüler ve cesedini kentin antik bir sütununa astılar.

Orta Doğu'daki her savaşta insanlar kadar arkeolojik yerleşmelerin ve kültürel varlıkların da zarar gördüğü, yok olduğu artık kendini tekrar eden bir gerçek. İnsanların yaşadığı kayıpların ve acıların yanında eski taşlardan topraklardan söz etmek ve onlar için dertlenmek bazen anlamsız gelse bile; aslında bu kayıplar dünya uygarlığının temelini inşa etmiş yaratıcı insanların izlerinin, bizlerin de kimliklerimizin yok olması demek. Böyle acıların ve kayıpların bir daha hiç yaşanmaması dileğiyle noktalayalım... ●

Palmyra antik kenti

Heval Bozbay: Şiddeti kültürle dizginleyebiliriz

Nuray Pehlivan

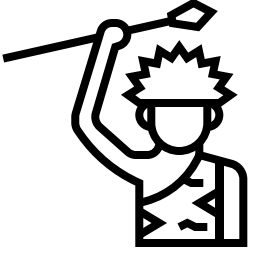

“Bireyler gibi toplumlar, devletler, ideolojiler de doğar, büyür ve ölür. Elbette bununla ‘kaderimize razı olalım, her şey olacağına varır’ gibi sinik bir düşünceyi savunmuyorum. Hem kendimiz hem de çocuklarımız için kalıcı ve sürekli barış ve refah ortamı yaratma çabamızı her zaman sürdürmek zorundayız. Aksini düşünmemiz garip olur.”

*M*ezopotamya'nın da içinde bulunduğu Yakın Doğu'da savaş, tarih boyunca hiç bitmedi. Peki, tarihin derinliklerinden süzülerek bugüne geldiğimizde barış istemek ve gerçekleştirebilmek acaba ne kadar mümkün?

Lisans ve yüksek lisansını İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde tamamlayan Heval Bozbay, Dokuz Eylül Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışıyordu. Bozbay, 2 bin 211 akademisyenle birlikte, "Bu suça ortak olmayacağız" başlıklı bildiriye imzaladı. İmzayı attıktan sonra, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'ne sürgün edilen Bozbay, en son yayınlanan 25 Ağustos 2017 tarihli Kanun Hükmündeki Kararname (KHK) ile de işten atıldı.

Arkeolog Heval Bozbay ile Mezopotamyalı yöneticileri, savaşın ve şiddetin sanat eserlerine nasıl yansıdığını, günümüzde Yakın Doğu'daki savaş ve barış süreçlerini ve kendisinin de içinde bulunduğu durumu konuştuk.

‘Şiddeti sergileme arzusu, içgüdüsel bir dürtü’

Mezopotamyalı yöneticilerin savaşları ve kentlerin yağmalanmasını bir propaganda aracı olarak sanat eserlerine yansıtırdıklarını biliyoruz. Özellikle Asur'da korku ve tahakküm aracı olarak savaşın ve şiddetin görselleştirilmesi söz konusu. Bu konuda siz neler söylersiniz?

Sorunuzu cevaplamaadan önce, Arkeo Duvar'ın başarılı ve uzun ömürlü bir dergi olmasını gönülden diliyorum. İlk sayınızda yer verdiğiniz savaş ve barış meselesinin insanlığın geçmişinde çok önemli bir yeri var. Eminim arkeologlar bu konuda çok ilginç bilgiler ve perspektifler sunacaktır.

Sorunuza gelecek olursam, insanın geçmişine baktığımızda, şiddet çoğu zaman, çoğu toplumsal formasyonda tercih edilen bir ilişki kurma ve sorun çözme yöntemi olagelmiş. Şiddet derken, savaş, çatışma, kavga, öz savunma gibi tüm düzeylerinden bahsediyorum. Şiddetin organize, sistematik, süre-

ğen ve geniş çaplı formu olan savaş ise az çok merkezileşmiş güçlerin ortaya çıktığı, en az 5 bin yıldan beri, insanlık tarihinin, özellikle de Yakın Doğu'nun bir gerçeği maalesef. Eski Yakın Doğu uygarlıklarında karşılaştığımız bir başka olgu ise -sizin de dediğiniz gibi- şiddeti çeşitli yöntemlerle görselleştirmek ve sergilemek. Sümerlerden başlayarak, Akad, Asur, Babil gibi birçok uygarlığın sanat eserleri, düşmanlarına uyguladıkları şiddeti ve yaptıkları işkenceleri adeta göze sokarcasına sergileme amacıyla yapılmış. Örneğin Sümerlerin ünlü Ur Levhası'nın bir yüzü savaşı, esirleri, ganimetleri betimler. Yine Akad kralı Naram-sin'in meşhur steli, düşmanı olan Lullubileri nasıl ayakları altına alarak ezdiğini ve onların yaşadığı dağları nasıl fethettiğini gösterir.

Örnekleri çoğaltabiliriz, özellikle Asur sanatı, bu konuda bir hayli zengin. Yalnızca heykel, kabartma gibi görsel eserler değil, çiviyazısı belgelerin de birçoğu ayrıntılı savaş tasvirleridir. Yani şiddetin yazı, heykel, resim gibi araçlarla betimlenerek sergilenmesi konusunda eski Yakın Doğu uygarlıklarından kalma zengin bir mirasa sahibiz. Geçmişte yaşamış insanların aklından neler geçtiğini tam olarak bilebilmek mümkün değil tabii. Ama bu şiddeti sergileme arzusu adeta içgüdüsel bir dürtüden; düşmanı küçük düşürme, aciz, sefil gösterme dürtüsünden kaynaklanıyor. Tabii iç ve dış propaganda, düşmana gözdağı verme gibi çeşitli 'faydaları' da var.

Arkeolog Heval Bozbay

Ur Standardı / Sümerlerin I. Ur Hanedanı Dönemi'ne ait kutu süslemesi.

‘Şiddeti sergileme, günümüzde de halen devam ediyor’

Günümüzdeki çatışma süreçlerinde ve savaşlarda da benzeri yöntemler hâlâ kullanılıyor. Ne dersiniz?

Hatırlarsanız, 2003'teki Irak işgalinin ardından, Amerikan askerlerinin Ebu Gureyb Cezaevi'ndeki Iraklı tutuklulara uyguladıkları fiziksel ve cinsel şiddet görüntüleri ortaya çıkmıştı. ABD yetkili makamları, bunun münferit bir olay olduğunu açıklamıştı. Ancak öyle olmadığını Guantanamo, Irak ve Afganistan'daki diğer askeri cezaevlerinden biliyoruz. O görüntüler uzun süre kamuoyunu meşgul etti, her çeşit medya organında, neredeyse çocuk dergilerinde bile yayınlandı. Her ne kadar sızdırıldığı iddia edilse de, görüntüler aslında bahsettiğim düşmanı aşağılama, aciz gösterme dürtüsünün bir parçasıydı. Yine aynı savaşın sonunda Saddam'ın bir sığınakta, bir hayli sefil bir durumda yakalanmasının görüntülerini de bu bağlamda örnek verebiliriz. Çok yakın bir zamanda yaşanan Ermenistan-Azerbaycan çatışmasından sosyal medyaya yansıyan video ve fotoğrafların çoğunda, karşı tarafın askerlerinin ve sivillerin düştüğü aciz durumlar sergileniyordu. Yine birkaç yıl önce IŞİD'in yalnızca insanlara değil, mimariye ve sanat eserlerine bile uyguladığı şiddet görüntülerini pornografik bir kurgu haline getirerek, bir hayli profesyonel bir şekilde yaydığına da maalesef tanık olduk. Yani günümüzde de şiddetin kendisi kadar, onun pornografisi diyebileceğimiz şiddeti sergileme, gösterme davranışı farklı araçlarla da olsa, halen devam ediyor.

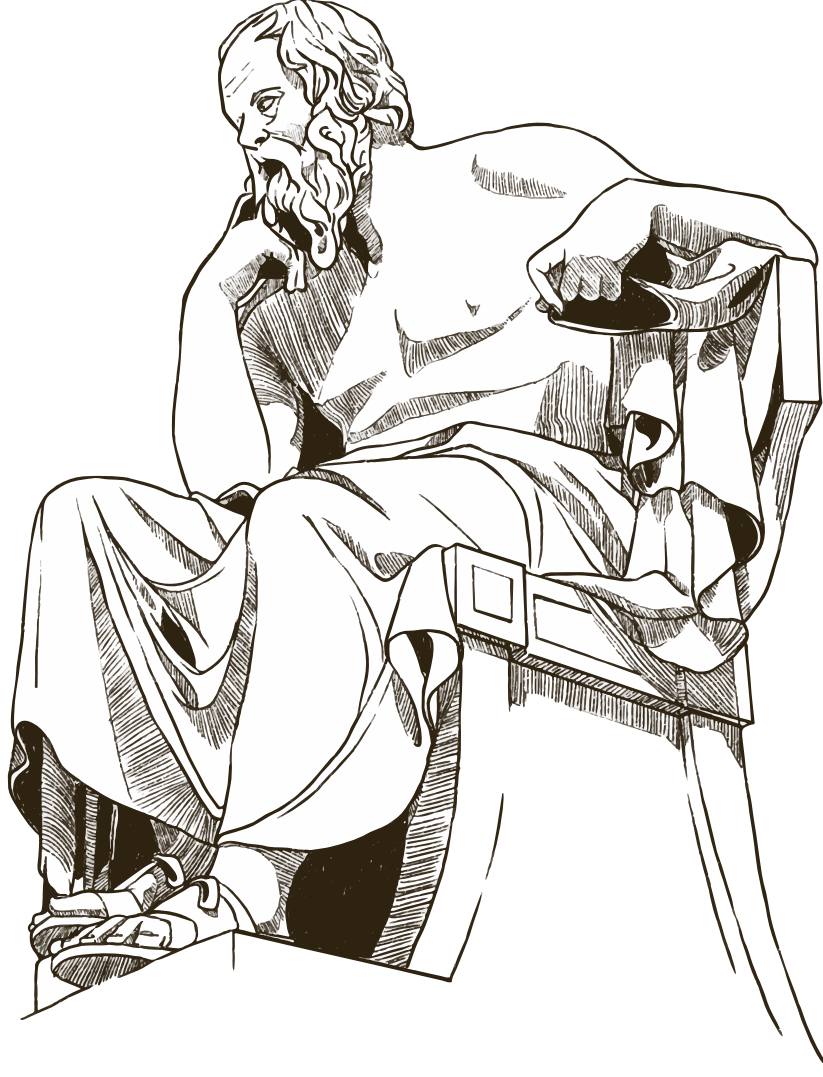
Asurbanipal'i at üstünde avlanırken betimleyen rölyef. Ninova, Asur, M.Ö. 645-635.

Elbette bu karşılaştırmayı yaparken, 3-5 bin yıllık bir sıçrama yapıp bunları birbiriyle eşitlemeye çalışmıyorum; birbirini andıran bu iki davranış kalıbının ardında, birbirine benzemeyen, çok çeşitli saikler var. Ancak düşmanı aşağılamanın, savaşçılarını ve bilhassa liderini küçük düşürmenin ve bunu çeşitli yollarla “dosta, düşmana” sergilemenin de bu davranışın ardında yatan itki-lerden biri olduğunu söyleyebiliriz.

‘Şiddeti kültürle dizginleyebiliriz’

Şiddetin veya savaşın bu denli yaygın olmasını neye bağlayabiliriz?

İnsan neden şiddete başvurur, neden şiddet uygulamaktan haz alır? Veyahut kötülük nasıl bu kadar sıradan bir hale gelir? Bu tür sorular yüzyıllardır insan zihnini meşgul ediyor. Arkeoloji-antropoloji literatüründe de şiddetin kökeniyle ilgili bir uzlaşma yok. Kabaca iki yaklaşımın ön plana çıktığını söyleyebiliriz. Bir tanesi şiddet olgusunun kültürel olduğunu iddia eder. Bazı toplumlarda şiddetin çok yaygın olduğunu, bazılarında ise çok az görüldüğünü veya hiç görülmediğini, dolayısıyla şiddet olgusunun içine doğduğumuz toplum tarafından belirlendiğini savunur. Gerçekten de geçmişte ve günümüzde şiddete

Sokrates / M.Ö. 469-399 / Atina

İnsan neden şiddete başvurur, neden şiddet uygulamaktan haz alır? Veyahut kötülük nasıl bu kadar sıradan bir hale gelir? Bu tür sorular yüzyıllardır insan zihnini meşgul ediyor.

başvurma davranışının hem bireyler hem de toplumlar düzeyinde çok değişken olduğunu biliyoruz. Buna göre, şiddet olgusu insanın doğasından değil, kültürel formasyonundan kaynaklanır. Bu yüzden de her alandaki şiddeti kültür, yani eğitim ile ortadan kaldırabiliriz, yeter ki bu yönde bir irade sergileyelim. Tabii bu biraz romantik ve iyimser bir bakış açısı bana göre.

Tahmin edeceğimiz gibi, diğer iddiaya göre, şiddet insan türünde içgüdüsel birtakım köklere sahip. Şiddete bu denli düşkün olmamızın en temel sebebi, türümüzün 'özünde' yani doğasında olması. Bu yaklaşımı sonuçlarına vardıracağınız zaman, şiddeti meşrulaştırma gibi bir yere ulaşma ihtimaliniz de var. Zaten bu iddiaya yönelik en temel eleştiri de budur genellikle. Basitleştirerek söylersem, nasıl ki üremek ve bunun için çiftleşmek içgüdüsel ve bu çaba-

mızdan dolayı kınanamayacaksak; şiddet de içgüdüsel ve doğal bir davranış. Ve insanların zaman zaman bu içgüdüsel davranışı sergileme ihtimali var.

Ancak burada şunu vurgulamak gerekir: Biz yalnızca “doğal durum”daki canlılar değiliz, hatta belki ondan fazla “kültürel durum”daki canlılarız. Yani nasıl ki üreme içgüdümüzü çoğu zaman kültürel nedenlerle kısıtlıyor veya belli kültürel kodlar biçiminde sergiliyorsak aynı şekilde şiddeti de kültürle dizginleyebilir veya farklı alanlara yöneltebiliriz. Ve işte şiddetin içgüdüsel olduğunu iddia edenlere göre durum aslında böyledir; yani insan türü uygarlaştıkça şiddet de ya azalmış ya da artık daha -tırnak içinde söylüyorum- “makul” ölçülere gelmiştir. Sonuç olarak her iki yaklaşım için de -istediğimiz takdirde- şiddet davranışı azaltılabilir. Tabii bu yalnızca tek tek bireylerin isteğine bağlı bir mesele değil, bireyleri aşan birtakım ilişkiler, kurumlar ve saire söz konusu.

‘Kalıcı bir barış için paradigmanın değişmesi gerekir’

Peki, Yakın Doğu’daki barış süreçlerini arkeolojik olarak nerede görüyoruz?

Açıkçası yine biraz karamsar bir tablo çizmek durumunda kalacağım. Yakın Doğu’da savaşın yaşanmadığı, uzun süreli, kalıcı bir barışın egemen olduğu bir dönem neredeyse yok. Belki güçlü liderlerin bölgedeki diğer güçleri yine savaşarak devre dışı bırakmasının ardından gelen, kısa süreli savaşız dönemlerden bahsedebiliriz. Yani o çok sevdiğimiz argümanın aksine, petrol bulunmadan ya da emperyalist batılılar karışmadan önce de Yakın Doğu öyle huzurun hüküm sürdüğü bir yer değildi maalesef. Tabii Yakın Doğu bir hayli geniş bir bölge; bugün olduğu gibi, bir köşesinde savaşlar sürerken, bir başka köşesinde normal hayat devam ediyordu geçmişte de.

Buradan yine günümüze gelirsek, mevcut iktidarların ve otoriter yönetimlerin Yakın Doğu’ya barış getireceğini düşünmenin safdillik olacağı kanaatindeyim. Zaten bireylerden veya iktidar odaklarından bağımsız olarak, adına ister kapitalizm deyin, ister ulus-devletçilik, ister milliyetçilik, mevcut paradigmanın Yakın Doğu’ya bir barış getirme ihtimali olduğunu pek sanmıyorum. Kalıcı ve uzun erimli bir barış ortamı için mevcut paradigmanın değişmesi veya ortadan kalkması gerekir. İçinde bulunduğumuz hâl, ezelden ebede sürecekmiş

gibi görünüyor olabilir ya da birileri tarihin sonuna geldiğimizi iddia edebilir. Ancak arkeoloji perspektifinden bakarsak, bireyler gibi toplumlar, devletler, ideolojiler de doğar, büyür ve ölür. Elbette bununla 'kaderimize razı olalım, her şey olacağına varır' gibi sinik bir düşünceyi savunmuyorum. Hem kendimiz hem de çocuklarımız için kalıcı ve sürekli barış ve refah ortamı yaratma çabamızı her zaman sürdürmek zorundayız. Aksini düşünmemiz garip olur.

‘İmzacıların başına gelenler beklenmedik bir şey değil’

Siz de “barış” için imza attınız ve işinizden atıldınız. Bunu yanıtlamak belki zor ama içinde bulunduğunuz durumu geçmişle kıyaslama yaparak nasıl okursunuz?

Türkiye'nin, Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgesinde, yüz yıldan fazladır devam eden bir sorun var. Başından beri de bu sorunu şiddet uygulayarak çözebileceğini düşünen bir devlet akli var. Bu aklın karşısında da her dönemde sorunun şiddetle çözülemeyeceğini söyleyenler oldu. Benim de imzacısı olduğum Barış Akademisyenleri Bildirisi, bu düşüncenin, belirli bir zaman kesitindeki ifadesiydi. Geçmişte de barış talebini dile getirenler 'vatan hainliği', 'terörizm destekçiliği' gibi çeşitli ithamlara maruz kaldılar, kovuşturmalara uğradılar. Bu bakımdan beklenmedik bir şey değil imzacıların başına gelenler.

Diğer taraftan, akademi her zaman farklı düşüncelerin odağı olmuştur. Bu yüzden de her zaman statükonun, iktidarın, muhafazakâr düşüncenin hedefindedir. Osmanlı'nın son dönemlerinden, yani modern anlamda üniversitenin kurulduğu ilk zamanlardan beri, iktidarı ele geçiren hemen her odağın ilk işlerinden biri, akademiye hizaya çekmek olmuştur. Cumhuriyet kurulduğunda Darülfünun hocaları, 'Cumhuriyet karşıtı' oldukları, 27 Mayıs darbesinden sonra 147'ler (ki biri de arkeologların iyi tanıdığı Halet Çambel'dir) 'tembel, yeteneksiz ve reform düşmanı' oldukları, 12 Eylül'den sonra 1402'likler 'sakıncalı' oldukları gibi gerekçelerle üniversiteden atıldılar. Türkiye'de iktidarınkinden farklı bir söz söyleyenin başına bu tür olayların gelmesi sürpriz değil. İnsanları fikirlerinden dolayı cezalandırınca kaybeden yalnızca o insanlar değil, bütün bir toplum oluyor. Sonunda da elinizde üniversiteleri 'fuhuş yuvası' olmakla itham eden insanlar kalıyor. Benim kişisel olarak üzüntüm bu yöndedir. ●

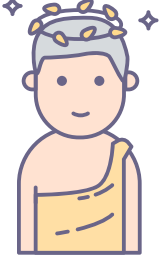
Düşmanlıktan ‘sonsuz’ barışa: **Kadeş**

Mısır'ın güvenlik kaygıları ile ilerleyişi karşlarına 'Anadolu ittifakı' destekli Hititleri çıkarınca savaş başladı. Barışın hikayesi ise kalıcı çözümler içeren önemli bir anlaşma ile tarihe kazınacaktı...

Prof. Dr. İlknur Taş

Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Yakın Doğu coğrafyasının iki büyük gücü olan Mısır ve Hitit arasında, Kuzey Suriye'de bulunan Kadeş kenti yakınlarında gerçekleşmesinden dolayı, savaşın adı da barış antlaşması da, araştırmacılar tarafından genellikle bu kentin adıyla tarihi kayıtlara geçirilmiştir. İzledikleri başarılı siyasi ve askeri politikalarla sınırlarını ülkenin güneyine doğru genişleten Hititler, Kuzey Suriye topraklarını fethettikten sonra, bu bölgede var olan diğer güçlerle karşı karşıya kalmıştır. Asur ve Mısır gibi kuvvetli iki rakip, Hitit tarihi boyunca bu bölgede, onun en önemli savaş ve barış partnerleri olmuştur.

Savaş neden çıktı?

Kuzey Suriye bölgesi ise; insan gücü, değerli maden, zengin hammadde açısından zengin bir bölge ve aynı anda önemli ticari yolların var olduğu bir kesişme ve birleşme noktasıydı ve bu bağlamda hem Mısır hem de Hititler açısından son derece önemliydi. Anadolu'dan Mezopotamya'ya bağlanan ticaret yollarını kontrol altına almanın tek yolu, bu bölgeye hakim olmaktan geçmekteydi. Kuzey Suriye, Mısır'ın güvenlik sahasıydı. Mısır topraklarına karşı yapılan akınlar, bu bölgeden geldiğinde tehdit oluşturabiliyordu. Bu nedenle bir istila tehlikesi ancak bu bölgenin emniyet altına alınması ile önlenebilirdi. Özetle hem ekonomik hem de askeri nedenlerden dolayı, Hitit Devleti için olduğu gibi, Mısır Devleti için de, Suriye topraklarına sahip olmak hayatiydi. Dolayısıyla şartlar olgunlaştığında, bu bölgeyi ele geçirmek adına her iki devletin de harekete geçip bir savaş senaryosunda yer almış olmaları aslında hiç de sürpriz değildi.

Hititler ve müttefikleri

Geç Tunç Çağı'nın Doğu Akdeniz'de gerçekleşen bu en mühim çarpışması, Mısır Firavunu II. Ramses ve Hitit Kralı II. Muvatalli'nin komuta ettiği ordularıyla M.Ö. 1275 yılında Kuzey Suriye'de bulunan Kadeş kenti yakınlarında gerçekleşti. Mısır hükümdarı, oldukça kalabalık bir ordu ile kuzeye doğru sefere çıkmıştı. Ancak II. Ramses'in ordusunun tam sayısı hiçbir yerde belirtilmemişti. Karşısında ise Hitit İmparatorluğu güçlerinden oluşan ve asker sayısı on dokuz bini bulunan bir ordu vardı. Savaş esnasında, II. Muvatalli ön cephede savaşmamış, başkomutan olarak ordunun başına kardeşi III. Hattuşili'yi geçirmiştir. Hitit kralının ön ve arka sathında muazzam bir savaşçı birliğin yer aldığı bildirilmektedir. Ayrıca Hitit ordusunda savaşan sadece Hititler değildir. Anadolu'da bulunan ve Hitit Devleti'ne anlaşmalarla bağlanmış, Nahrina, Kaşka, Arzawa, Maşa, Pitaşşa, Dardania, Karkişa, Arawanna, Lukka, Karkamiş, Ugarit, Nuhaşše, Halep, Mitanni, Kizzuwatna gibi birçok Anadolu Krallığı Hititlerle müttefik olmuş ve bizzat savaşa katılmışlardır. Bunların arasına eklenen ve aslında Hititlerin kadim düşmanı olarak bilinen Kaşkalıların da listeye dahil edilmiş olması genellikle II. Muvatalli'nin diplomatik başarısı olarak yorumlanır.

Savaş arabaları ve 'koşucuları'

Hitit ve Mısır ordusunun bu savaşında kilit unsuru savaş arabaları olur. Geç Tunç Çağı'ndaki çarpışmalarda en önemli araç savaş arabalarıydı. Onları kullananlarsa savaşçılar ve "savaş arabası koşucuları"ydı. Kadeş'i tasvir eden kabartmalarda ve aynı zamanda Mısır yazılı belgelerinde de, Mısır ve Hitit arabaları birliklerini desteklemek üzere çarpışan ve savaş arabalarının önünde koşan savaşçılar vardır. Olasılıkla "savaş arabası koşucuları" olarak adlandırılan bu askerler, savaş arabalarına eşlik etmekle yükümlülerdi. Nitekim Kadeş Savaşı'nı oldukça gerçekçi bir şekilde aktaran Abydos Tapınağı kabartmalarında, Mısırlı koşucular çarpıcı bir şekilde araba taburuyla uyumlu bir halde resmedilmiştir. Bu koşucuların temel görevi, yaya düşmanlarla mücadele etmektir ve Hitit metinlerinde geçen "ERIN MEŞŞarikuwa" bu askerleri ifade etmek için kullanılmış olabilir.

Savaş, II. Ramses'in ifadeleri doğrultusunda kaydedilen tapınaklardaki betimlemeler ve yazıtlar sayesinde öğreniyoruz. Yazıtların daha eksiksiz olan hikaye-

si iki papirüste daha anlatılmıştır. Söz konusu betimlemeler ve yazılı belgelerin hemen hepsi de Mısır'ın bu savaşı kazanmış gibi bir imaj yaratmaya çalıştığını göstermektedir. Ne var ki, Hitit kaynaklarındaki kısa notlar ve savaş sonrasında bölgedeki siyasi portre, Mısırlıların galibiyetinden söz etmenin pek de mümkün olmadığını bize gösterir. Savaş sonrasında Hititlerin kurduğu vasallık sisteminde ve buna bağlı olan Suriye güç odaklarında en ufak bir değişiklik dahi olmamıştır. Hatta Kadeş Savaşı sonucunda Mısır, daha önce orta Suriye bölgesinde ele geçirdiği toprakları emniyet altına almayı bile başaramamıştır.

Kısacası, tüm sonuçlar, Mısır'ın bu savaşla hedeflerine ve istediği başarıya ulaşamadığına işaret eder. Olasılıkla firavun ülke içinde gücünün sarsılmaması için, kendi hırslarına yenik düşmüş ve ayrıca duyduğu politik kaygılarla tamamen propaganda amaçlı bir senaryoyu Mısır halkına oynamayı tercih etmiştir. Aslında bu duruma Eski Çağ tarihinde hiç yabancı değiliz. Önasya krallarının önemli bir bölümü güçten düştüklerini ya da savaşlarda yenilgi yaşadıklarını beyan etmedikleri gibi; bunun aksine bir tutumla olayları farklı göstermeyi ya da kamufle etmeyi seçmişlerdir.

Mısır'daki Ebu Simbel Tapınağı'nda, Kadeş Savaşı'nı betimleyen rölyef II. Ramses

Günümüzde Ortadoğu'da yaşanan kaos ve çatışma ortamı düşünüldüğünde, kalıcı bir barışı tesis etmek için, Kadeş Antlaşması'na benzer kalıcı çözümlere odaklanılsa bölgede nasıl bir dönüşüm yaşanırdı acaba?

Hititler cephesine gelince; savaştan sonraki süreçte oldukça barışçıl bir hava esmektedir. Hitit Devleti, hiçbir zaman Mısır'ın hükümlerlik sahası içindeki başka toprak parçalarını ilhak etmek suretiyle kazandıkları zaferi istismar etmeye çalışmamıştır. Dr. Erdal Doğan, bir hukukçu bakış açısıyla Hititlerin bu barışçıl tutumlarını şöyle özetler: "Hitit Uygarlık felsefesinin özü, çatışmayı yüceltip fiziksel olarak ezip yok ederek iktidar körleşmesinde yok olmayı değil, barışçı bir yaşam anlayışını savunmakta yatmaktadır."

Savaştan 16 yıl sonra gelen barış imzası

Kadeş Savaşı'nın ardından ilk etapta, Mısır ve Hitit arasındaki diplomatik süreçten pek haberdar değiliz. Ancak iki krallık arasında kuşkusuz anlaşmaya varılıncaya değin, diplomatik ulaklar yoluyla aktif olarak katılım sağlanan yoğun barış müzakereleri gerçekleştirilmiş olmalı. Hitit ve Mısır delegasyonu arasında, Kadeş Savaşı'ndan 16 yıl sonra M.Ö. 1258 yılında bir barış anlaşması imzalanır. Anlaşma metni, II. Ramses ve II. Muvatalli öldüğü için onun yerine geçen III. Hattuşili tarafından imzalanır.

Mısır ve Akad dillerinde kaleme alınan ve birer kopyası korunan gümüş anlaşma belgesi; saldırmazlık, karşılıklı askeri yardım, tahta çıkacak veliahtın haklarının korunması ile kaçak ve isyancıların mübadelesine ilişkin maddeler içermektedir. Bundan böyle, taraflar karşılıklı olarak birbirlerinin egemenlik haklarına saygı gösterecek ve dostluklarını sonsuza değin koruyacak; düşman saldırılarında ise hep ortak hareket edeceklerdir. Ayrıca, tutsaklar ve kaçaklar isteğe bağlı olarak koşulsuz geri verilecek; fakat bunlar şiddetle cezalandırılmayacak ve çocuklarından öç alınmayacaktır. Söz konusu anlaşma metninde, iki imparatorluk arasındaki sınır hattının belirlenmesine yönelik herhangi bir referansa rastlanmamış olması ise oldukça ilgi çekicidir.

Anlaşmaya ait belge orijinal hali ile değil, o dönemde yapılmış birkaç kopya olarak ele geçmiştir. Söz konusu anlaşma bu haliyle, dünya tarihinde devletler arasında yapılan ve eşitlik prensibine dayanan en eski anlaşmadır. Hititçe anlaşmanın üzerinde kralın mührünün yanı sıra, Hitit Kraliçesi Puduhepa'nın da mührü bulunur. Mısır'da tapınakların duvarlarına kazınan anlaşmanın bir nüshası da, Boğazköy kazılarında kil tablet olarak ele geçer. Bu tablet günümüzde, İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndedir. Kadeş Anlaşması'nın yer aldığı ve Hattuşa'da bulunan çivi yazılı tabletin büyütülmüş kopyası ise, New York'taki Birleşmiş Milletler binasında asılıdır.

Ortadoğu'yu rahatlatan barış

Anlaşma ile bir zamanların azılı düşmanı olan iki imparatorluk, M.Ö. 13. yüzyılının geri kalan kısmında, Yakın Doğu coğrafyasının en iyi müttefikleri haline gelir. Şiddeti sürdürmek yerine, her iki tarafın da müzakere ederek çözüme ulaştırdığı ve tanrıların da onayladığı bir anlaşma ile barış dönemi elbirliğiyle inşa edilir. Böylelikle, bölgede yıllarca süren düşmanlık ve savaş atmosferi yerini barış rüzgarlarına bırakmıştır. Hatta sonraki diplomatik süreçte, II. Ramses ile III. Hattuşili ve Puduhepa'nın kızı arasında yapılan bir hanedan evliliğinden de söz edilmektedir. Ayrıca iki ülke arasında yoğun bir hediye alışverişi ve mektuplaşma trafiğinin de yaşandığı belgelenmiştir. Dostane ilişkilere dayalı bu hediye ve mektup alışverişine ilişkin detaylar, Hititlerin başkenti Hattuşa'daki kraliyet arşivlerinde korunmuştur. Akadça mektuplarda ve bazı Hititçe yazışmalarda da karşımıza çıkar. Bunun dışında, II. Ramses'in uzun hükümdarlığı dönemine tarihlenen Mısır rölyeflerinde de, iki ülke ilişkilerine dair başka kanıtlara ulaşma imkânını buluruz.

Eskiçağ'da iki güçlü devlet arasında tesis edilen bu barış ortamı, kuşkusuz içinde bulunduğumuz bu coğrafyaya bir süreliğine de olsa huzur vermiş olmalı. Günümüzde Ortadoğu'da yaşanan kaos ve çatışma ortamı düşünüldüğünde, kalıcı bir barışı tesis etmek için, Kadeş Antlaşması'na benzer kalıcı çözümlere odaklanılsa bölgede nasıl bir dönüşüm yaşanırdı acaba? Bu dönüşüm kuşkusuz ki, Ortadoğu ülkeleri arasında daha iyi ilişkiler kurulmasını da mümkün kılacaktır. Ortadoğu'da barışın, kardeşliğin, sevginin hüküm süreceği sonsuz zamanları görmek umuduyla... ●

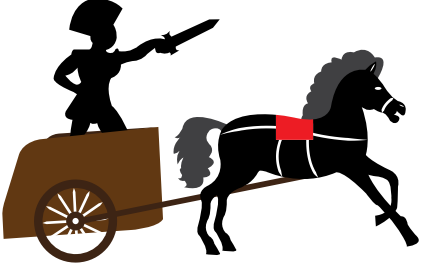
Troya Savaşı'nda **Anadolu Birliği**

Anadolu topraklarında farklı nedenler yüzünden binyıllardır savaşlar olmuştur. Ancak bu toprakların insanları birlik olarak her saldırının üstesinden eninde sonunda gelmesini bilmiştir. Grek anakarasındaki güçlerin bir araya geldiği Akha ordusu; Anadolu'nun farklı bölgelerinden gelen orduların yardımıyla on yıl boyunca Troya kalesini savunmuşlardır.

Prof. Dr. Rüstem Aslan

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü

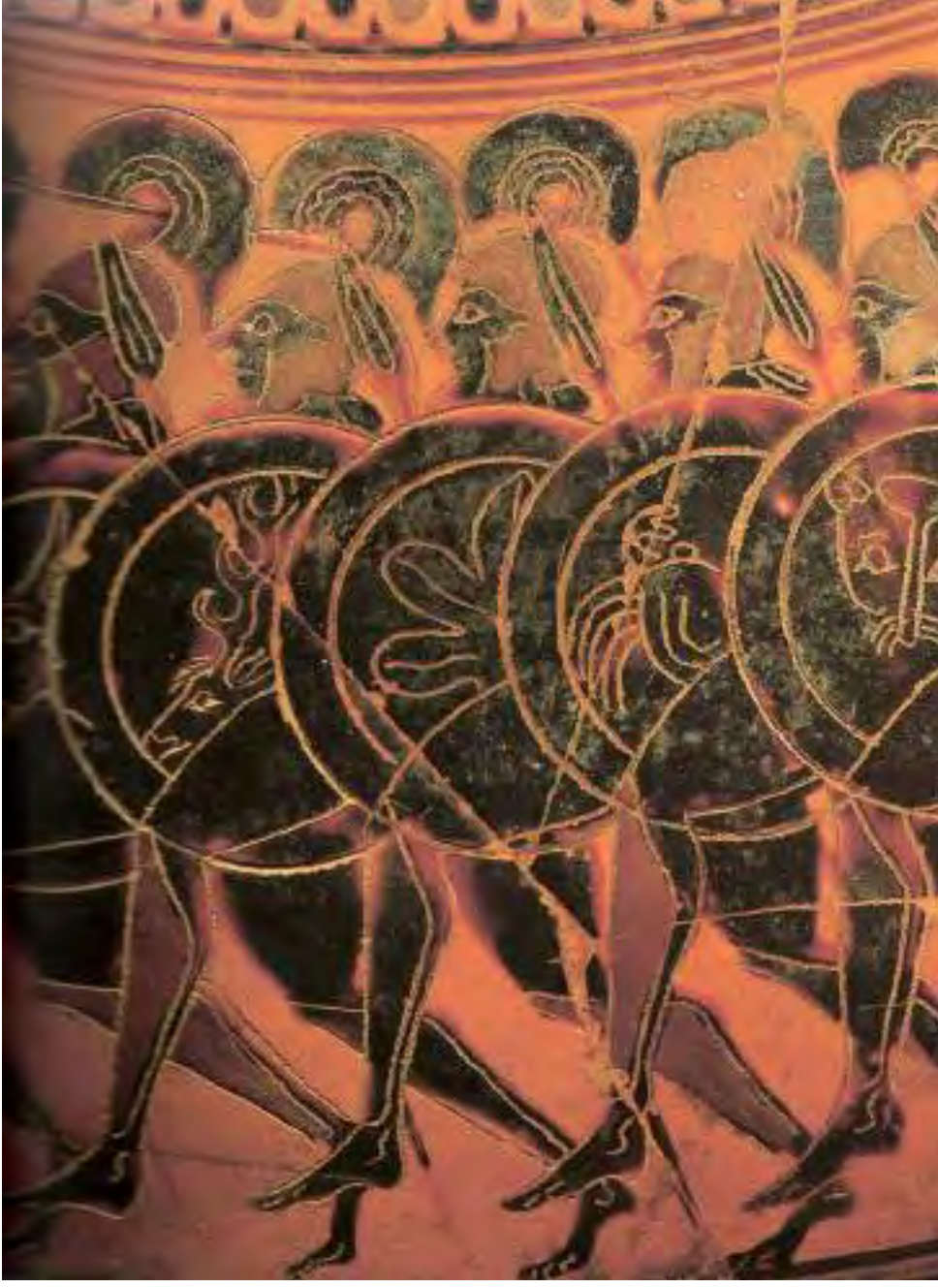

Dünya kültür tarihinde hiçbir ozan Homeros kadar, eski dönemlerde yaşanmış olayları ve kahramanları gerçekçi, etkileyici ve kalıcı bir şekilde anlatmamıştır. İlyada Destanı'nın Homeros tarafından yaklaşık 2 bin 700 yıl önce yazıya geçirilmesinden yüzyıllarca sonrasında bile, kuşaktan kuşağa anlatılmaya devam edilen Troya Savaşı öyküsü; antik dönemin ünlü tarihçisi Herodot tarafından, yaşadığı dönemdeki Pers Savaşları gibi gerçek bir olay olarak kabul edilmiş ve ilk Doğu-Batı savaşı olarak yorumlanmıştır. Daha sonraki yüzyıllarda da İlyada Destanı'nda anlatılan savaş alanlarını ve kahraman mezarlarını görmek isteyen ünlü askerler; politikacılar ve yazarlar binyıllar boyunca Troya'ya akın etti.

Kserkses ve Büyük İskender'in intikamları

Antik dönemin ilk önemli ziyaretçileri arasında Pers komutanı Kserkses yer almaktadır. Tarihçi Herodot'a göre, büyük Batı seferine çıkan Kserkses, Avrupa'dan Asya'ya gemilerden yapılan bir köprü ile geçmeden önce, Troya Savaşı'nın yapıldığı coğrafyayı görmek için Priamos'un kalesini ziyaret etmiştir. Kserkses, Troya kalesinde, Troya Savaşı'nın nasıl olduğunu anlattırmış ve Athena Tapınağı'nda kurbanlar kestirerek Greklerden Troyalıların intikamını almak için yeminler etmiştir. Yaklaşık yüz elli yıl sonra ise, bu kez Batı'dan Doğu'ya doğru Makedon hükümdarı Büyük İskender bir 'karşı sefer'e çıkmıştır. Doğulularla, yani Perslerle karşılaştığı ilk yer ve burada yaptığı ilk savaş olan Granikos Savaşı öncesinde Troya'yı ziyaret etmiş ve mitolojik atası olarak kabul ettiği Akhilleus için Athena Tapınağı'nda kurbanlar kestirmiştir. Büyük İskender, Pers hükümdarı III. Darius'a yolladığı haberde Asya'ya yaptığı seferin, Darius'un selefi Kserkses'in Makedonya ve Grek yurduna yaptığı seferin 'intikamı' olduğunu belirtmiştir. Özellikle bu dönemden sonra Troya Savaşı, ideolojik, politik ve kültürel anlamda 'Doğu-Batı savaşı' olarak yorumlanmıştır.

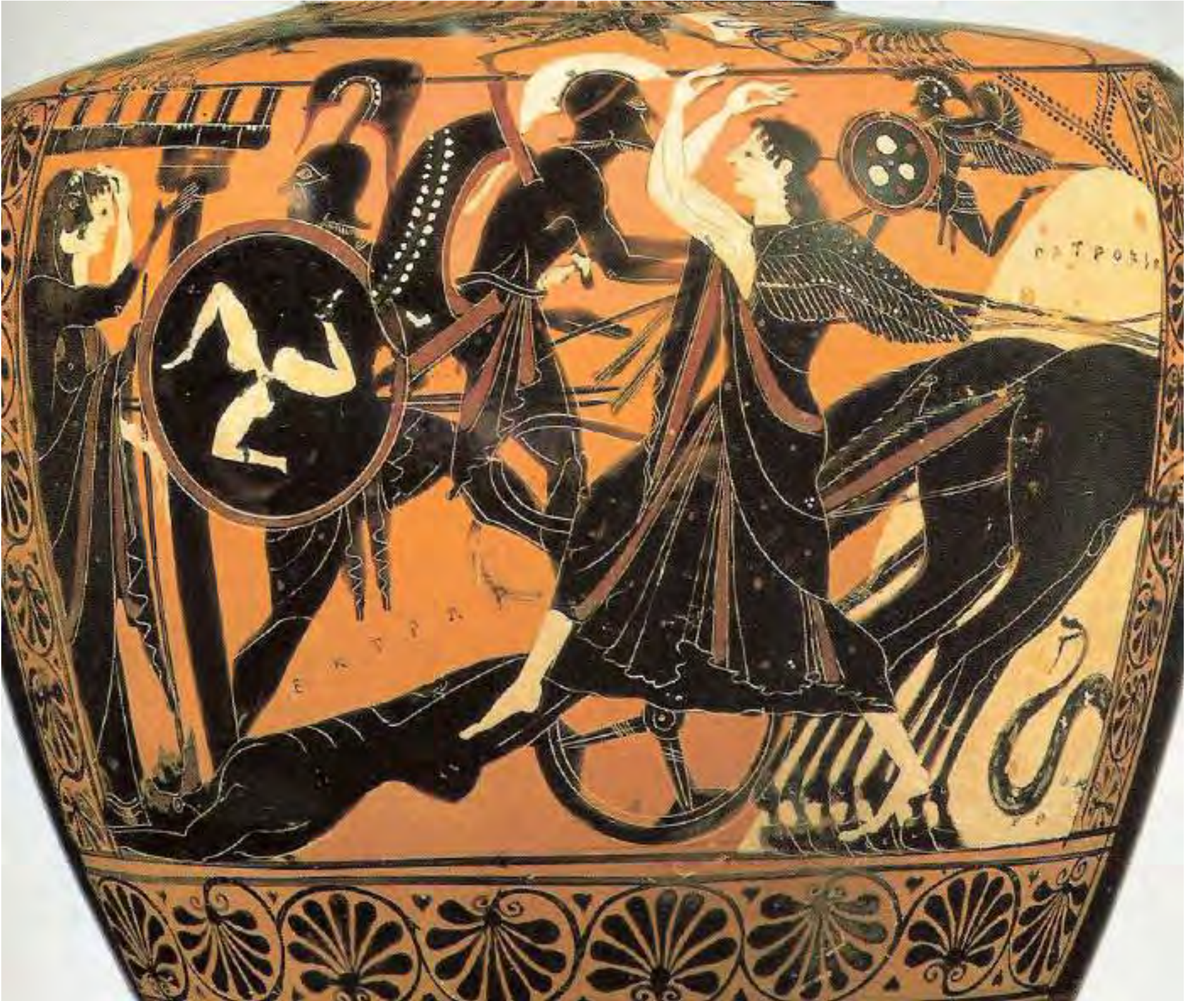

Troya'dan Çanakkale'ye 'Anadolu Birliği'

Yüzyıllar boyunca Homeros destanlarının analiz ve yorumları 'destandaki gerçekliği' yavaş yavaş ortaya çikarmıştır. Destandaki bu gerçekliğe göre, Homeros'un İlyada Destanı'nda anlattığı Troya Savaşı'nın en önemli sonucu, Troya'yı savunmaya gelen Anadolulu güçlerin zenginliği; bununla bağlantılı olarak da M.Ö. 2. bindeki "Anadolu Birliği"dir. Bu ruhu Troya Savaşları'ndan, Çanakkale Savaşları'na kadar görmek mümkündür. Çanakkale Savaşları'nda ölenlerin isimleri ve geldikleri yerlere baktığımızda, o dönemdeki Osmanlı Devleti sınırlarının her köşesinden gelen askerlerin ortak bir ruhla Çanakkale'yi savunduğunu görürüz. İlyada Destanı'nda da Troya ordusunda farklı dillerin konuşulduğu belirtilir:

"Bunca savaşlara katılmıştım bugüne dek / hiç bir ordu görmemiştim böyle kalabalık, böyle güçlü. / Kente doğru yürüdükleri zaman ovada / yapraklar kadar, kumsaldaki çakıllar kadar çok. / İşte sana söylerim, Hektor, yap dediğimi, / Priamos'un geniş ülkesinde yardımcılarımız bir hayli, / çeşitli diller konuşur, çeşitli soydan erler, / buyursun erlerine her soyun başındaki adam, / dizsin yurttaşlarını sıra sıra."

İşte Troya ordusundaki Anadolu'nun farklı bölgelerinden gelen, farklı dilleri konuşan bu askerleri şehri savunmak amacıyla hep birlikte savaşmak için bir araya getiren güç, eskiye dayanan ticaret, kültür ve siyasi ilişkilerdir. Troya'yı savunmaya gelenler, Troas bölgesi askerlerini kapsamaktadır. Ancak bilindiği üzere çok daha uzak bölgelerden gelen güçler de Hektor ile birlikte Akha'lara karşı Troya'yı savunmuşlardır. Bunlar Avrupa kıyısından, Karadeniz, Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinden gelen güçlerdir. Troya, jeopolitik konumu gereği iki kıta, iki deniz arasında bir tür kültürler kavşağı işlevi görmüştür. İşte bu nedenle olsa gerek, Troya'yı savunmaya Avrupa kıtasından da askerler gelmiş, Troya Savaşı sırasında kenti savunmuşlardır.

Troyalı kahraman Hektor'dan sonraki en önemli savaşçılar da bu bölgeden gelen Sarpedon ve Glaukos'dur. Mitolojiye göre Hektor'un dedesi Bellerophon, Lykia'dan Troya'ya göç etmiştir. Bellerophon aynı zamanda Sarpedon'un da dedesidir. Homeros, İlyada Destanı'nda başka bölgelerden gelip Troya ordusu ile birlikte Akhalara karşı savaşan güçleri sıralarken, "Lykialılara, Sarpedon'la kusursuz Glaukos komuta eder / gelmişler uzak Lykia ülkelerinden / anaforlu Ksanthos'tan gelmişler" dizeleriyle bitirir.

Arkeolojik olarak bu bölgelerin Troya ile ilişkileri nedir diye sorduğumuzda, şu cevabı net bir şekilde verebiliriz: Kafkasya ve Kuzey Anadolu'dan altın, bakır ve gümüş gibi metaller; Anadolu'nun yüksek platolarından, özellikle de Pontus Bölgesi'nden at; Baltık Denizi'nden amber taşı; Orta Asya'dan kalay madeni sayılabilir. M.Ö. 2. binin ortalarından itibaren, Son Tunç Çağı Dönemi'nde Troya gibi jeopolitik açıdan çok önemli bir kente, resmi elçiler, dost hükümdarlar ve tüccarlar yüzyıllar boyunca uğramak zorunda kalmışlardır. Yani daha o dönemlerde Doğu'nun en batısındaki Troya ile Anadolu'nun diğer bölgeleri arasında ticaret, akrabalık ve diğer ilişkilerle örülmüş bir kültür bağı söz konusudur. Savaşta Troya'yı Akhalara karşı savunmalarının da nedeni budur. Yani bir tür dayanışmacı Anadolu Birliği'dir bu.

Sadece Troya yıkılmadı

Anadolu topraklarında farklı nedenler yüzünden binyıllardır savaşlar olmuştur. Ancak bu toprakların insanları birlik olarak her saldırının üstesinden eninde sonunda gelmesini bilmiştir. Grek anakarasındaki güçlerin bir araya geldiği Akha ordusu; Anadolu'nun farklı bölgelerinden gelen orduların yardımıyla on yıl boyunca Troya kalesini savunmuşlardır.

Sonuç olarak, Son Tunç Çağı'nın zengin ve güzel kenti, M.Ö. 1180'lerde bir savaşla yıkılmış, kentin eski görkeminden geriye sadece eski günlerin anıları kalmıştır. Ancak bu dönemde sadece Troya yıkılmamış, aynı zamanda dönemin Hattuşa, Milet, Knossos, Ur gibi en önemli kentleri de yerle bir olmuş, bir dönem trajik bir şekilde sona ermiştir. Ve ardından yüzyıllarca sürececek bir 'Karanlık Çağ' başlamıştır, taa ki beş yüz yıl sonra Homeros, sözün ve şiirin gücüyle Kahramanlar Çağı'nı destanlarıyla yeniden anlatana kadar... ●

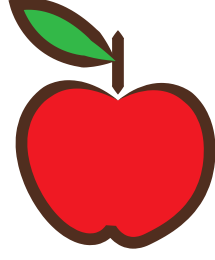
Ruhunda savaş dolaşan meyveler: **Elma ve incir**

Doç. Dr. Ahmet Uhri

Dokuz Eylöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Faköltesi, Arkeoloji Bölümü

Meyveler tek başlarına savaş çıkarmaz belki ama savaş anlatılarına sıkça konu olmuşlardır. Paris'in Aphrodite'i güzellik yarışmasında birinci seçtiği elmadan, Pers Kralı Kserkses'in 'Attika'yı fethetmeyi unutmamak' için her öğle yediği incire kadar...

Savaş, elma ve incir... Sanki birbirinden farklı bu olgu ve meyveler bir araya gelememiş gibi görünüyor. Oysa postmodern çağda her şey her şeyle ilintilidir. Ve esas olan bu ilişkiler ağını görebilmektir. Konu savaş olunca, iki meyve öne çıkar mitolojik ve tarihi anlatılar içinde. Bunlardan biri elmaysa diğeri de incirdir. Gelin şimdi bu iki meyvenin hikâyesine bakalım.

Hera'nın elmalarını koruyamayan 100 kollu dev

Yunan mitolojisindeki bir anlatıya göre, baştanrı Zeus ile karısı Hera'nın evlilik törenleri sırasında Gaia, Hera'ya altın elmalar armağan eder. Bu elmaları çok beğenen ve yetiştirilmelerini isteyen Hera, bunları Atlas Dağı yamacındaki bahçesine diktirir. Ne var ki elmaların talibi çoktur ve Atlas'ın kızları, aynen çocuklukta bir kısmımızın komşu bahçeden elma ya da erik aşırması gibi bu elmaları aşırmaya başlarlar. Bu elmalara çok değer veren Hera ise bahçeyi korumak üzere yüz kollu bir devi görevlendirir. Bununla da kalmaz üç orman ve kır perisi nymphayı da elma koruma işiyle görevlendirir. 'Akşamın üç nymphası' denilen bu kızların adları, Aigle (parlak), Erythie (kırmızı) ve Hesperarethousa'dır (grub vaktinin arethousası). Ancak ünlü kahraman Herakles (Herkül), devi uyutup atlatarak bu elmalardan çalar. Bu olaya çok üzülen kızlar ise tanrıça tarafından kavak, söğüt ve karaağaca dönüştürülürken, yüz kollu dev, yılan burcu olarak gökyüzüne yerleştirilir. Ancak şimdi konuyu fazla dağıtmadan bir evlilik ve sonra da bir güzellik yarışmasıyla bağlantılı söylenceler üzerinden sözü savaşa getirelim.

Savaş çıkaran elma

Hesperides bahçesinin altın elmalarından biri Yunan mitolojisinde yine bir söylenceye konu olur. Peleus ile Thetis'in evlilik törenleriyle ilgilidir bu söylence. Törene çağrılmadığı için kızan kavgaya ve nifak tanrıçası Eris, şölenin ortasında, yine Hesperides bahçesinden alınmış bir altın elmayı üzerine "En Güzel Olana..." yazarak masanın ortasına atar. Elmayı gören üç tanrıça hemen ortaya çıkarak bu armağanın kendilerine gönderildiğini iddia eder. Bu tanrıçalar Hera, Athena ve Aphrodite'dir. Ancak bu üç tanrıça arasındaki çekişme şiddetlenip araya başta, baştanrı Zeus olmak üzere diğer tanrılar girmek istemeyince, üç tanrıçanın hangisinin en güzel olduğu konusundaki hakemlik görevi, bugün Kazdağı olarak adlandırılan İda Dağı'nda yaşayan yakışıklı Paris'e düşer. Paris, tanrıçalar tarafından kendisine önerilen rüşvetleri de göz önünde bulundurarak Aphrodite'i 'en güzel' ilan edip, elmayı ona verir ve dünyanın ilk güzellik yarışması da bu şekilde sonuçlanmış olur. Peki, tanrıçaların önerdikleri rüşvetler nelerdi? Bir de ona bakalım. Hera, Asya İmparatorluğu'nu; Athena, bilgelik ve tüm savaşlarda zaferi; Aphrodite ise dünyanın en güzel kadınının aşkını vaat etmiştir. Aşkı tercih eden Paris, Sparta kralı Menelaos'un karısı Helena'nın aşkını kazanır. Ancak bir savaşı da başlatır. Babası Priamos'u ve ülkesi Troia'yı tehlikeye atar. Sonuç olarak o ünlü Troia savaşı bir elma yüzünden çıkar. Elbette bu savaşın altında da diğer bütün savaşlarda olduğu gibi politik ve iktisadi nedenler yatmaktadır. Ancak mitoloji konuyu böyle bağlar, Homeros'tan başlayarak bütün antik kaynaklar da söylenceyi bu şekilde anlatır.

İncirdeki 'dişilik'

Gelelim incire ve onun savaşlarla ya da iki ayrı dünyanın birbiriyle karşılaşmasındaki rolüne... 'Tarihin babası' Herodotos'a bakacak olursak, kitabının değişik pasajlarında incire birçok kez yer verdiğini ve Anadolu'da incir kültürünün insanlık kültürü kadar eski olduğu konusuna sıklıkla değindiğini görmek olasıdır. Herodotos'a göre incir, besleyiciliğinin yanı sıra Eski Mısır ve Yunan'da dişil nitelikleriyle verimlilik sembolü olarak da görülür. Zira içinde binlerce tohum barındırması, onun kadın cinsel organıyla ilişkilendirilmesine neden olur.

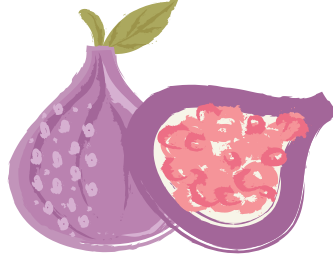

Hesperides bahçesi

İncirle ilgili bir söylenceye göre; genellikle incir yapraklarıyla beraber betimlenen tanrı Dionyssos, çılgınca sevdiği peri kızı Syka'yı incir ağacına çevirmiştir. Ve incirin Yunancası da zaten 'syka' ya da 'sykon'dur. Bu sözcük Yunan argosunda kadın cinsel organını temsil eder. Sonrasında bu anlam Ortaçağ Avrupa dillerinde de yaygınlaşır. Hatta Türkiye'de bir hakaret olarak kullanılan malum el işaretinin incir işareti adıyla bir koruyucu simge olarak batı kültürlerinde kabul edildiği ve dişil nitelikleri simgelediği de söylenebilir.

Eski Yunan'da cinsel yaşam üzerine bir araştırma yapan Hans Licht; "Bir kadının üreme organını göstermesi, büyüü bozardı ve bu nedenle de onun imajı ya da sembolü bir tılsım olarak taşınırdı. Organların teşhiri özellikle doluya, kötü havaya, denizdeki fırtınalara karşı etkiliydi... Tılsımlar da gerçek dışı organı göstermek yerine, bu sembolle ve genelde incir şekliyle ifade edilirdi..." diyerek bu işarete gönderme yapmaktadır. Bütün bu olgulara ek olarak aynı işaret Eski Yunan'da Sykophantes olarak adlandırılmış olup syko/sykon/incir + phainein/göstermek, yani inciri/vajinayı göstermek gibi bir anlama sahiptir. Bu jest, Eski Yunan'da en çok politikacılar tarafından kullanılırdı. Bir politikacı kendini hasımlarından gelecek kötülüklerden korumak veya hasımlarıyla alay etmek için bu işareti yaparken, aynı zamanda da taraftarlarına 'çevremde toplanın' demiş olurdu. Kısacası politik olarak seçmenleri el işaretleriyle konsolide etmenin kökeni oldukça eski. Hitler'den, Churchill'e oradan Mussolini'ye dek dünyadaki hemen bütün liderlerin veya partilerin bir simge olarak kullandıkları bütün el işaretlerinin kökeni aslında gelip incir işaretine dayanır.

Sonunda söz döndü dolaştı şu malum el işaretine geldi. Evet, Türkiye'de bu bir hakaret ve aşağılama olarak kullanılırken, diğer kültürlerde daha farklı bir nitelik göze çarpar ve bunun nedenleri yine incir ile ilgili görünmektedir. Geçmişinde en az zeytin ve üzüm kadar güçlü bir kültürel birikim yatan incirin cinsellikle, daha doğrusu insan aklının imgelem yeteneği ile olan ilişkisi daha bitmedi. Şimdi gelelim Türkçedeki incir sözcüğünün kökenine. Etimoloji sözlüklerinde incir sözcüğünün Farsça encir/encire sözcüğünden dilimize girdiği ve gerçek anlamının 'delik', 'oyuk', 'kış' ya da 'makat' olduğu saptaması yapılmaktadır. "Encirden" sözcüğü ise delik açmak anlamını içerdiğinden ve bunun Anadolu'nun bazı yörelerinde utandırıcı nitelik taşıması nedeniyle "yemiş" sözcüğünün tercih edildiği belirtilir. Oysa bu sözcük de bir diğer anlam çerçevesinde hiç de masum değil.

Her öğle yemeğinde incir yiyen kral

Bu açıklama neden incirin ve malum işaretin Anadolu'da hakaret ya da aşağılama anlamına geldiğini ve tarih boyunca farklı yönde gelişen diğer anlamından ayrıldığıнын biraz olsun anlaşılmasını sağlayabilir. Bir diğer deyişle insanoğlunun meyveleri simgeleştirme ve çağrışımla benzetme yeteneği burada farklı yönde işlemiştir. Bazı kültürler inciri kadın cinsel organıyla benzeştirirken, bazıları biçiminden yola çıkarak kış ya da makatla özdeşleştirmişler ve bu iki farklı gelişim yönü yaratmıştır. Peki, bu ne zaman olmuştur? Bu sorunun yanıtını açıkçası bilmiyorum. Ancak akıl yürütme ile bazı çıkarsamalar yapılabileceğini düşünüyorum. Bence bu ayırım Doğu-Batı karşıtlığı ve farklı iki kültürün gerçek anlamda ilk karşılaşması olan Perslerin Anadolu'ya girişine kadar geriye götürülebilir.

M.Ö. 545 yılında Perslerle büyük bir savaş yapacak ve yenilecek olan Lidya kralı Kroisos'u bu savaştan vazgeçirmeye çalışan yandaşları, Herodotos'un belirttiğine göre, Persleri "Şarap yerine su içen ve incirleri bile olmayan insanlar" olarak tanımlamışlardır. Peki, Pers Kralı Kserkses ne yapıyormuş bu arada? Plutarkhos'un aktardığı bir söylenceye göre Attika'yı ele geçirememesi nedeniyle incir ithal etmek zorunda kalıyor ve bu öfkeyle Attika'yı işgal etmeyi kendisine her zaman anımsatması için öğlen yemeklerinde önüne incir koyduruyormuş. Bir kültür için cinsellikten, ahlaksal yol göstericiliğe kadar değişik önemleri olan ve Platon gibi bir felsefeciye yakıştırılan philósykos (incir seven/incir dostu) niteliğinden de anlaşılabilir gibi kültürlerinin bir parçası olan incir; diğer kültürde kalitelisine ulaşamaması ve parayla ithal edilmesi nedeniyle neredeyse bir kızgınlık, nefret ve arzu nesnesi. Dolayısıyla Troia savaşından sonra Doğu ile Batı'nın belki de ilk karşılaşması sayılabilecek Lidya-Pers mücadelesi incir yüzünden çıkmasa da incire her iki kültürün yüklediği anlam kültürel olarak derin bir farklılığı ifade etmekte.

Konu savaş olunca ilk aklıma gelen bu iki meyve oldu. Ama unutmadan da eklemek gerek: Belki karamsarlık olarak alınabilir ama ne demiş yazar; barış, savaşlar arasında verilen molalardır. Umarım molalar hep uzun olur... ●

'Pers Barışı' nasıl kuruldu nasıl bitti?

Prof. Dr. Reyhan Körpe

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Granikos savaş alanı

Büyük İskender, Pers İmparatorluğu'nu ortadan kaldırdıktan sonra bir bakıma Yakın Doğu'da iki yüzyıldan fazla devam eden bir barışa da son vermiştir. Özellikle de onun erkenden ölmesiyle ardılları arasında çıkan savaşlar ancak Romalıların kendi barışlarını getirmelerine kadar, yeni kurulan krallıklarda da devam etmiştir.

M.Ö. 334 yılının Mayıs ayında günümüzde Çanakkale'nin Biga ilçesi yakınında, Granikos ırmağı kıyısında dünya tarihinin en önemli savaşlarından biri yapıldı. Makedonya'nın genç kralı Büyük İskender burada kendisine Asya'nın kapılarını açan savaşta büyük bir Pers ordusunu bozguna uğrattı. Savaşın sonunda Anadolu'daki Pers satraplarının güçleri ve onların yanında savaşan Yunan paralı askerlerinden oluşan büyük bir Pers ordusu komutanlarıyla birlikte yok edilmişti. Granikos savaşı bir anlamda Büyük İskender'le ilk kez karşılaşan Perslerin iki yüzyıldan fazla süren Anadolu hakimiyetini de sonlandırmıştı.

Büyük İskender'in bu seferi tarih kitaplarında genellikle "Anadolu'nun Pers işgalinden kurtarılması" ya da "özgürleştirilmesi" olarak anlatılır. Batılı tarihçiler tarafından bir kurtarıcı olarak gösterilen Büyük İskender, ertesi yıl Issos savaşını da kazanarak Suriye ve Mısır'ı da ele geçirdi. Bir yıl sonra yapılan Gaugamela savaşı ile de Pers İmparatorluğu'na son verdi. Böylece Büyük Kyros'un kurduğu tarihin ilk büyük imparatorluğu olan Persler tarihe karışmış oldu.

Dünyanın ilk büyük imparatorluğu

Peki, kimdi bu Persler? İndus'tan Tuna'ya, Aral gölünden Mısır'a kadar o zaman bilinen dünyanın neredeyse tamamına 230 yıla yakın süre hükmeden bu imparatorluk nasıl ortaya çıkmıştı? Tarihçi Herodot'un bize aktardığına göre Persli Kyros, Med kralı ve aynı zamanda anne tarafından büyük babası olan Astyages'i yenerek Pers devletini kurmuştu. Kyros, Babil ve Lydia devletlerini de ortadan kaldırıp ülkesinin topraklarını Karadeniz'den Doğu Akdeniz kıyılarına kadar batıya doğru genişletti. Ondan sonra tahta çıkan oğlu Cambyses, Mısır'ı fethederek imparatorluk topraklarını Afrika'ya kadar uzattı.

Kambyses'in ölümünden sonra Kyros'un damadı olan Darius tahta çıktı. Darius, imparatorluğu doğuda Pakistan, batıda Makedonya ve hatta Romanya içlerine kadar büyüttü. Darius'un iktidarı aynı zamanda Pers İmparatorluğu'nun en geniş sınırlarına eriştiği zamandır. Dünya tarihi ilk defa böyle muazzam büyüklükte bir imparatorluk görüyordu.

Perslerin Batı Anadolu'daki hakimiyeti oldukça sorunsuz başlamıştı. Lydia Krallığı yıkıldıktan sonra, kıyılardaki kent devletleri de Pers hakimiyetini kabul ettiler. Hatta başta Miletos olmak üzere pek çok kent devleti, Lydia baskısından kurtuldukları için memnun olmuş, Perslerle son derece yakın ilişkiler geliştirmişlerdi. Perslerin bu devletlere getirdiği vergi yükü daha önce Lydia-lılar'a verdiklerinden daha fazla değildi. Üstelik çoğu deniz ticaretiyle uğraştığından Mısır'dan Karadeniz'e kadar bütün kıyıların Pers kontrolüne girmesi de büyük avantaj sağlıyordu.

Kyros silindir yazıtı. Kyros, Babil'deki tapınakların tamir ettirilmesini istiyor. Bu yazıt tarihte ilk defa bir hükümdarın ele geçirdiği bir ülkenin dinine ve tapınaklarına saygı duyup koruduğunun belgesi olarak kabul edilir.

İonia ihtilali: Perslerin kötü imajının başlangıcı

Fakat Darius'un İskit seferinin, İon kent devletlerinin Karadeniz'deki çıkarlarını bozması ve bazı hırslı yöneticilerin bunu kullanması üzerine Miletos önderliğinde M.Ö. 499 yılında büyük bir isyan patlak verdi. Tarihte "İonia İhtilali" olarak bilinen bu isyana bütün Yunan kent devletleri katıldı.

İonia İhtilali sonrasında Persler ile Yunanlılar arasındaki savaşlar daha uzun süre devam etti. Bu savaşlar aynı zamanda Pers olumsuz imgesinin batı dünyasına da yerleşmesine yol açmıştır. Günümüz tarih kitaplarında Persler hakkında genellikle olumsuz bir yargının hakim olduğunu görürüz. Oysa Pers İmparatorluğu'nu gerek kendilerinden önceki Asurlular, gerekse kendilerinden sonraki Romalıların düşmanlarına yaptıkları ile karşılaştırmak mümkün değildir. Asurlu-

ların İsrail'deki Laktish kentini ele geçirdikten sonra halkına neler yaptığı bugün British Museum'daki kabartmalarda görülebilir. Romalılar ise Kartaca ve Korinth kentlerini neredeyse temellerine kadar yok etmiştir. Bu kentlerin insanları ya öldürülmüş ya da köle olarak satılmıştır. Pers İmparatorluğu'na son veren Büyük İskender'in de bu konudaki sicili parlak değildir. O da Thebai ve Sidon kentlerini yerle bir etmiş, hayatta kalan bir avuç insanı da köle yapmıştır.

Tevrat'ta övülen tek yabancı hükümdar

Kendisi de Halikarnassoslu bir Yunan olan Herodot, Persler hakkında oldukça olumlu ifadeler kullanır. Ondan öğrendiğimize göre Perslerin ele geçirdikleri ülkelerin insanlarına karşı davranışları oldukça barışçıldır. Kambyses'in Mısır'da yaptıklarını bir tarafa koyacak olursak, yönetimleri altındaki halkların inanç ve alışkanlıklarına hiçbir zaman karışmamışlardır. Bu nedenle Asurluların Babil'e sürgün ettikleri Yahudilerin geri dönüşüne izin veren Kyros, Tevrat'ta övülen tek yabancı hükümdardır. Tarihin ilk çok uluslu imparatorluğu olan Pers İmparatorluğu'nda, Hindistan'dan Akdeniz kıyılarına kadar çeşitli kültürler barış içinde bir arada yaşamışlardır. Perslerin diğer halkları Yunanlar gibi ötekileştirmede aksine imparatorlukta özellikle bu yerli unsurlarla sonraki dönemlerde olmadığı kadar işbirliği yapıldığı söylenebilir. Pers yönetiminin diğer imparatorluklardan bir diğer farkı da yönetimleri altındaki halklara karşı herhangi bir asimilasyona kalkışmamalarıdır. Diğer halkları "Persleştirmek" ya da onları kendi dinlerine çekmek gibi bir çabaları hiçbir zaman olmamıştır. Belki de bu nedendir ki, Pers İmparatorluğu yıkıldığında Anadolu da dahil olmak üzere hakim olduğu topraklarda kültürel anlamda hiçbir izleri kalmamıştır. Fakat Büyük İskender ile başlayan süreç sonrasında Anadolu'daki yerel kültürler, dinler ve diller kaybolmuştu. Anadolu insanları kendi dillerini bile unutarak artık sadece Yunanca konuşuyordu.

Pers-Yunan savaşları zamanında yapılmış bir Pers askeri ve Yunan Hoplitenin tasvir edildiği içki kabı (kyliks). M.Ö. 5. yüzyıl.

Propagandanın başarısı

Ama nasıl oluyor da aynı topraklara hükmeden Persler böyle 'işgalci' görülürken, Büyük İskender 'kurtarıcı' oluyordu? Bunu belki de tarihin ilk bilinçli propagandasında aramak gerekir. Daha İonia İhtilali sırasında Atina'da Perslerin yaptığı katliamları anlatan oyunlar sahnelenmeye başlamıştı bile. Günümüze kadar gelen Yunan seramikleri üzerinde Persler bilinçli bir şekilde aşağılanmaktadır. Bu Pers-Yunan savaşları sırasında kendilerince "barbar" olan Perslere karşı Yunan halkının düşmanlık bilincini canlı tutmayı amaçlayan bir girişimdi. Bunun sonucu olarak da bugün tarih kitaplarında Büyük İskender'in neredeyse İran'ı bile Perslerden kurtardığı savı işlenmektedir. M.Ö. 334 yılında Anadolu'nun sadece Batı kıyılarında Yunan kent devletleri varken, iç kısımlarda Yunanca bile konuşulmuyordu. Üstelik kendilerini "kurtaran" Büyük İskender en az Persler kadar yabancı ve işgalciydi.

Pers imparatorluğunu daha iyi anlayabilmek için dönemin propagandasından etkilenmiş Eski Çağ ve modern dönem kaynaklarının verdikleri bilgilerin dışında, arkeolojik bulgulara bakmak yerinde olacaktır. Arkeolojik araştırmalar Pers hakimiyeti boyunca Anadolu'da özellikle M.Ö. 5. yüzyılda ekonomik ve kültürel anlamda büyük bir canlanmayı işaret etmektedir. Tarım arazilerinin kullanımı neredeyse günümüzdükine yakınken, kentlerin bastığı sikkelerde büyük bir

Pers-Yunan savaşları sırasında yapılmış ve Pers askerini aşağılar şekilde tasvir eden Olpe. Triptolemos Ressamı, M.Ö. 460

artış vardır. Nüfus da bu dönemde çoğalmış, kentler büyümüştür. Mezopotamya'ya sürgüne gönderilen Miletoslular kısa bir süre sonra dönmüşler ve kentlerini eskisinden çok daha görkemli bir şekilde inşa etmişlerdir. Yani tarih kitaplarında anlatılanlarla arkeolojik kanıtların gösterdikleri birbirini tutmamaktadır. Günümüzde pek çok modern araştırmacı bu dönemi haklı bir şekilde "Pax Persica" yani "Pers Barışı" olarak adlandırmaktadır. Üstelik bu barış Tacitus'un, Romalıların barışı için söylediği, "Bir harabe yarattılar ve adına barış dediler" türünden bir barış da değildir!

Pers Kralı I. Darios'un, İran'da Susa'daki sarayının duvarlarındaki "ölümsüz" Pers askerlerinden biri. M.Ö. 510, British Museum.

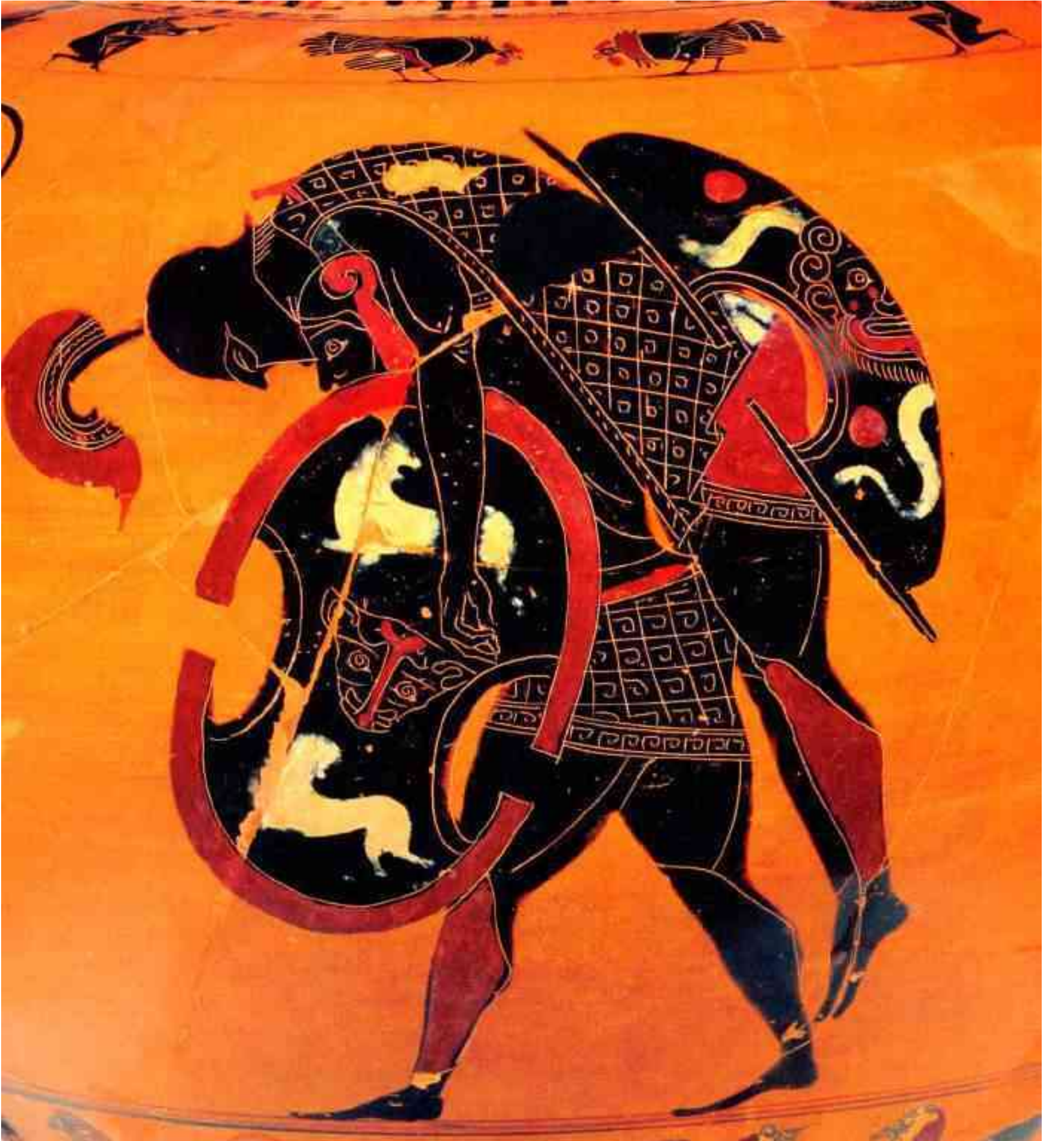
Dolayısıyla Büyük İskender, Pers İmparatorluğu'nu ortadan kaldırdıktan sonra bir bakıma Yakın Doğu'da iki yüzyıldan fazla devam eden bir barışa da son vermiştir. Özellikle de onun erkenden ölmesiyle ardılları arasında çıkan savaşlar ancak Romalıların kendi barışlarını getirmelerine kadar, yeni kurulan krallıklarda da devam etmiştir. Elbette Pers İmparatorluğu en az dünyadaki diğer imparatorluklar kadar emperyalist ve yayılcı idi. Doğuda Tomris, batıda Yunanlar durdurmasaydı belki daha da büyüyecekti. Ancak yıkıldıktan sonra dünya tarihindeki yerlerinin biraz da haksız şekilde kötü gösterilmesini Antik Çağ'ın en büyük propagandacıları olan Yunanların düşmanı olmalarına bağlayabiliriz. Tabii bir de kendileri hakkında yegane kaynağımızın Yunanlılar olmasına...

Yakın Doğu'nun günümüzde her zamankinden fazla ihtiyaç duyduğu barış, geçmişte kısa bir süre için de olsa Persler tarafından getirilmişti. Fakat her zaman olduğu gibi, tarihte savaşlar hatırlandığından bu değerli barış zamanla unutuldu... ●

Tanruların savaşları

Prof. Dr. Nevzat Kaya

Dokuz Eylöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Faköltesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü

Şeytanla İsa'nın 'ruhları kazanmak için' birbirine karşı girdikleri mücadeleye en uzun süren tanrı savaşlarından biridir. İsa galip gelsin de yakılanların ruhu göğe erebilsin diye yüzbinlerce kadın 'cadı' olarak suçlanarak öldürülmüştür.

Kültür tarihi boyunca sadece insanlar değil, tanrılar da birbirleriyle savaş halindedir. Tanrılar arası savaşları konu edinen mitlerde, düzen değişiklikleri ve yeni düzeni temsil eden tanrıların eski tanrıları nasıl al aşağı edip yerlerine geçtikleri anlatılır. Almancada bu durum 'Götterdämmerung' kavramıyla ifade edilir. Bu kavram, eski ile yeni arasındaki karşıtlığı çok iyi bir biçimde açıklar. Her ne kadar fethedilen bölgelerde galip gücün dini mecburen kabul edilse de tanrılar arası şiddetli anlaşmazlıklardan bahseden mitler de mevcuttur. Bu bağlamda örneğin, şimşekler fırlatan Zeus'un aşk ilişkilerinin ardında yerli, anaerkil kültürlerin ataerkil Hint-Avrupa menşeli, eski Yunan dünya anlayışına dönüşümünden başka bir şey yatmadığı çoktan kabul edilmiştir. Zeus'un birer 'aşk hikayesi' kılıfına uydurulan bu ilişkilerinin amacı, yerli tanrıçaların aşağılanmasıyla başka bir şey değildir.

Bu bağlamda örneğin Troya Savaşı da sonuçta sadece dıştan bakıldığında Akalarla Troyalılar arasında bir çatışmaya dayanmaktadır. İşin aslıysa olimpik tanrıların heterojen menşesidir. Diğer bir deyişle, bir tarafta Hera ve Athena, Akalar'ı desteklerken diğer tarafta Afrodit ile Apollon'un Troyalıları savunması, en nihayetinde meselenin dinler tarihi kapsamındaki kökenlerine işaret eder.

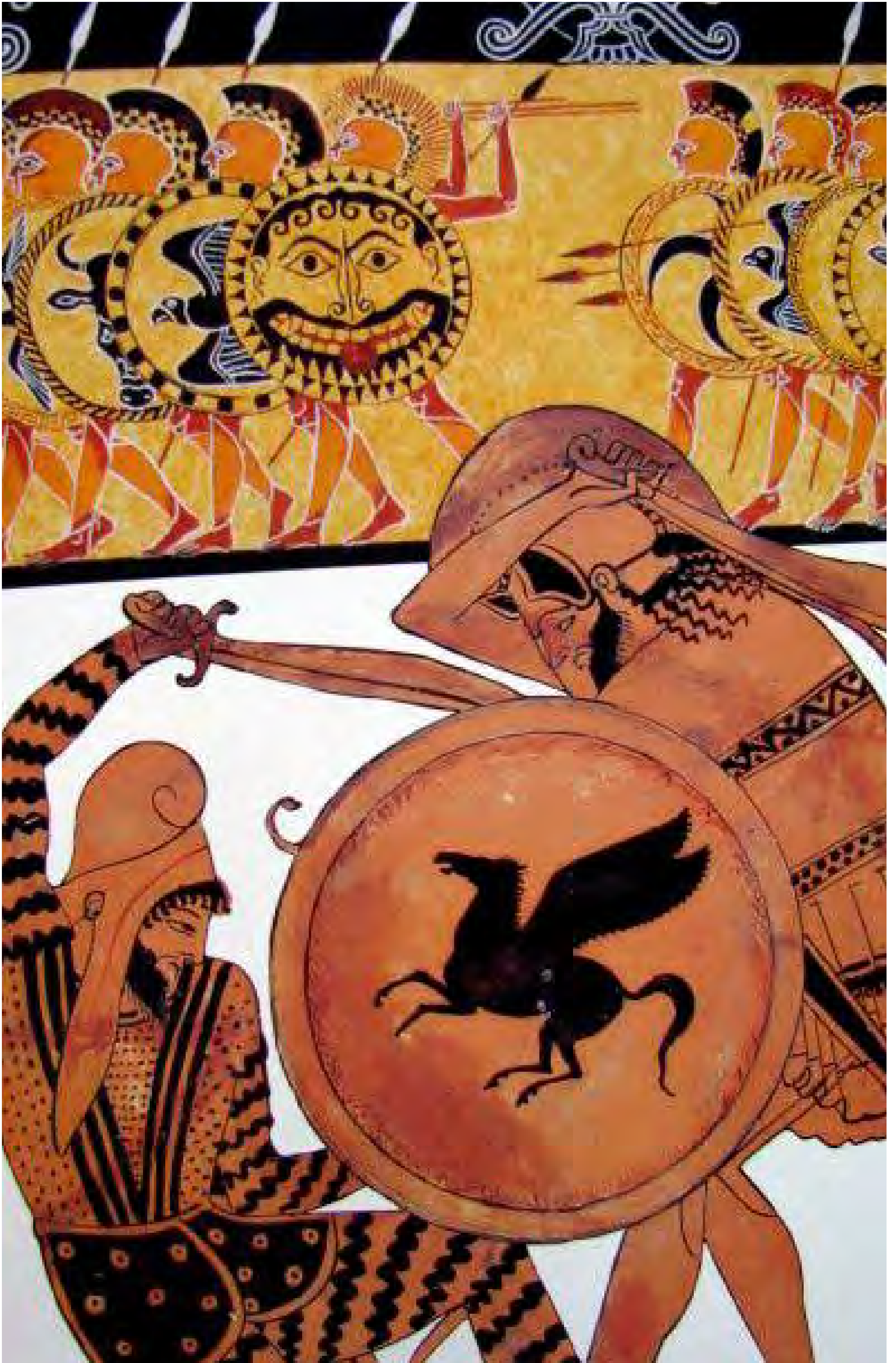
Tanruların savaşları sonraki inanışları özetler

Aynı şekilde Aiskhylos'un Oresteia adlı eserinde de Athena ve Apollon gibi ataerkil tanrular anne katili Orestes'in tarafını tutarken (son derece çirkin olarak tasvir edilen) Erinyalar eski anaerkil düzeni temsil etmektedir. Zafer, 'idealist' Olimposlularındır.

Tanruların savaşlarını konu edinen anlatılar, çoğunlukla sonraki çağların tanrı inançlarını özetler: Bir yaşam ya da varoluş biçiminde gerçekleşen dönüşümler, tanrısal düzlemde de belirgin bir paradigma değişimi olarak gerçekleşir.

Bunun en klasik örneklerinden biri, Yunan mitolojisinde Titanlarla Olimposlular arasındaki savaştır: Titanlar, doğaya teslimiyeti temsil ederken, Olimposlular gitgide kentleşen 'başat kültür'ün sembolü olarak doğaya her tür teslimiyetin ötesinde ahengi, ölçülülüğü ve insani değerlerin 'ebediliği'ni simgeler. Bu nedenle Olimposlular, birinci Aydınlanma çerçevesinde eşsiz bir biçimde aynı anda hem teolojik hem seküler bir ütopyanın temsilcileridir: Dolayısıyla Platon'dan Alman İdealizmine kadar teleolojik açıdan insan idealini oluşturan her şey Olimposlularda vücut bularak temsil edilmektedir. Bu insan ideali de doğal olarak son derece tek yönlüdür ve 'yaradılışın baş tacı' olarak nitelenen insanı kendi narsisizminin kurbanı haline getirmektedir: Bu tek yönlülükten doğan uygulama, M.Ö. 9. yüzyıldan itibaren yazıya sahip kültürlerin 'çift yönlü' olarak gelişmesini sağlar: İnsan, tanruların buyurduğu ideale yaklaşabilmek için 'titanik' doğasını inkâr etmek zorunda bırakılmıştır. İşte bu da türlü çeşit 'tanrı savaşı'nın altında yatan nedendir.

Titanlar, doğaya teslimiyeti temsil ederken, Olimposlular gitgide kentleşen 'başat kültür'ün sembolü olarak doğaya her tür teslimiyetin ötesinde ahengi, ölçülülüğü ve insani değerlerin 'ebediliği'ni simgeler.

Tragedya, ölümü kabullenmek zorunda olan, ölümsüzlüğünse ancak tarihin akışı içerisinde nesillerin mitosunu aşmasıyla erişilebileceği bir dünyayı tasvir eder.

Nietzsche'de Apollon-Dionysos ikiliği

Yunan kültürünün bu şekilde tek yönlü olarak 'apollonize' edilmesini eleştiren Nietzsche, 'Tragedyanın Doğuşu' adlı eserinde Apollonizmin dinler tarihi kapsamında oldukça geç görülen bir gelişme olduğunu tespit eder. Buna göre Nietzsche'nin Dionysos'u 19. yüzyıldan bu yana arkaik-titanik doğanın dönüşünü temsil etmektedir. Böylelikle Apollon-Dionysos ikililiği de insanın kendisini stereotipik olarak idealize etmekten vazgeçmediği sürece tanrı savaşlarının da bitmeyeceğini göstermektedir.

Bu açıdan bakıldığında M.Ö. 5. yüzyılın Perikles dönemi Atina klasisizminde Yunan tragedyası, insanın idealize edilmesinin imkansızlığının süblim bir tasviri, böylelikle titanik gerçeklik (Dionysos) ile olimpik ideal (Apollon) arasındaki çekişmenin devamı olarak ortaya çıkmaktadır: Asıl gerçeğin temelinde yatan şey, insanın ölümlü olması, ölümün devamlı rasyonalize edilerek mutlak ötekiye dönüştürülmesidir.

Tragedya, ölümü kabullenmek zorunda olan, ölümsüzlüğünse ancak tarihin akışı içerisinde nesillerin mitosunu aşmasıyla erişilebileceği bir dünyayı tasvir eder. Dolayısıyla tragedya Dionizyak olanı işlerken aynı zamanda mitosunu da aşmış olmaktadır.

İsa ile şeytanın savaşı

Hıristiyan Ortaçağ'da dünya tamamen bir sınav topografyasına indirgenmiştir: Dünya, bir nevi ölüm sonrası hayata bir hazırlıktır. Her bir insanın bedeni burada yepyeni ancak aynı zamanda da çok eski tanrıların savaş alanını sembolize etmektedir. Bir yandan titanik başkaldırının başını şeytan çekmekte, diğer taraftan ruh, yani tanrısal "nefes" İsa'ya bahşedilmektedir: Şeytanla İsa'nın 'ruhları kazanmak için' birbirine karşı girdikleri mücadele en uzun süren tanrı savaşlarından biridir. İsa galip gelsin de yakılanların ruhu göğe erebilsin diye yüzbinlerce kadın 'cadı' olarak suçlanarak öldürülmüştür. Kutsal engizisyon da (özellikle kadın tarafından temsil edilen) titanik güçleri durdurmak için dünya üzerinde kurulan tanrısal bir ordudur âdetâ.

Seküler çağda tanrılar savaşı

19. yüzyılın sonunda Nietzsche 'tanrının ölümünü' ilan ederken bitmeye yüz tutmuş 19. yüzyılın dinamiğini felsefi düzlemde dile getirmektedir: Bir çağ-klasisist idealizm çağı- sona ermektedir, böylelikle savaş taraflarından birinin temsilcisi de gitmiştir. Tanrının ölümü semiyotik düzlemde kendini femme fatale'nin yeniden ortaya çıkmasında gösterir, çünkü statükoyu sürdüren erkekleri öldüren femme fatale, binlerce yıldır bastırılan titanik prensibi dirilten okkült kültürleri kullanır ya da diğer bir deyişle tanrıların Pantheon'unu tamamen boşaltan bilimi: İnsan, artık mutlak bir yalnızlığa düşmüştür ve seküler bir biçimde uzayda bir anlam aramaktadır. Dünyada terk edilmiş insan artık daha önce hiçbir insanın görmediği evrenlerde yeni bir anlam arayışına girmiş, ancak bilimsel olarak engin bir boşlukla, edebi açıdansa titanik bir canavarla karşı karşıya kalmıştır. Lovecraft, son derece arkaik olanı uzaydan tekrar dünyaya getirmektedir, 'Cthulhu' adlı amorf varlık kadim tanrıların zaferini temsil eder. Öte yandan Ray Bradbury de 'Cennet Mars'ta' adlı eserinde bir mürettabatın üyelerini Mars gezegeninde sevdiği ama kaybettiği insanlarla karşılaştırır. Kısa bir süre sonra ise bunların birer Marslı olduğu ve hepsini öldürdüğü anlaşılır. Görünüşe bakılırsa, tanrı savaşları seküler çağlarda da devam etmektedir.

Bu savaş, postmodernitede en belirgin şekilde sinemanın dişi 'Alien' canavarı tarafından sembolize edilir. Çünkü bu canavar için insan sadece bir araçtır: Böylece her tür idealin ve idealize edilmenin sonuna gelindiği anlaşılmaktadır. ●

Sabinli kadınlar savaşı nasıl durdurdu?

Melishan Devrim

David'in resminde, sahnede solda bulunan figür, Hersilia'nın babası, Sabinlerin Kralı Titus Tatius'dur. Sağda mızrağını fırlatmak üzere olan savaşçı ise Romulus'tur. Hersilia babası ile müstakbel eşi arasındaki savaşı durdurmaya çalışmaktadır.

Louvre Müzesi'nde bulunan, 1795-1799 arasında yapılmış, beş metre uzunluktaki bir savaş sahnesi, Roma'nın kuruluşundan bir hikayeyi anlatmasının yanı sıra ressamının kendi ülkesine vermek istediği 'barış' mesajını da içerir.

Fransız Devrimi'nin destekçisi Jacques-Louis David'in (1748-1825), 'Sabin Kadınlarının Araya Girmesi' ismini taşıyan bu resminde, kompozisyonun merkezinde iki komutanın arasına girip onları durdurmak için kollarını iki yana açmış Sabin kabilesinden bir kadın yer alır. Bu kadın, Roma'nın kurucularından Romulus'un Sabin kabilesinden eşi Hersilia'dır.

Sabinler (Lat.Sabinus, çoğulu Sabini), Roma'nın kurulmasından önce Tiber Nehri'nin doğusunda yaşayan antik bir kabiledir ve Romalılar ile sık sık savaşır. Sabinler hakkında fazlaca kesin bilgi yoktur, yine de dağlarda yaşayan bu halkın Oscan dilini konuştukları tahmin edilir. Romalı tarihçi Livy'ye göre, MÖ. 8. yüzyılın ortasında Roma kurulduğunda, Romulus'un takipçisi olanların çoğu erkektir ve Romulus, kentte çok az kadın olmasının nüfus artmasına engel olmasından endişelenir. Senatonun tavsiyesi ile Romalılar çevre kasabalara gidip buralardaki kadınlarla evlenmeye teşvik edilir. Ancak Romalıların evlilik taleplerini Sabinler kabul etmez. Bunun üzerine Romalılar, deniz tanrısı Neptün'e adanmış bir festivale, çevre kabileleri davet edip onların kadınlarını kaçırmak için bir plan yapar. Festival esnasında 30 Sabin kadını kaçırlır. Kaçırılanların biri hariç tümü bakiredir. Kaçırıldığı esnada evli olan Hersilia, bu olayın ardından Romulus ile evlenir.

Baba ve koca arasında, savaşa karşı

David'in resminde, sahnede solda bulunan figür, Hersilia'nın babası, Sabinlerin Kralı Titus Tatius'dur. Sağda mızrağını fırlatmak üzere olan savaşçı ise Romulus'tur. Hersilia babası ile müstakbel eği arasındaki savaşı durdurmaya çalışmaktadır.

Bu sahnedeki anlatımın öncesinde, Capitoline tepesinde bulunan kalenin valisi Spurius Tarpeius'un kızı Tarpeia, Romalılara ihanet ederek kentin kapısını açıp Sabin savaşçılarının kaleye girmesini sağlamıştır. Sabinler, iç kaleyi ele geçirdikleri sırada neredeyse savaşı kazanmak üzeredir. Romalılar Palatium kapısına kadar geri çekilmiştir. Romulus, geri çekilen askerlerini toplayıp yeniden atağa geçer. Hikayenin bu aşamasında, Sabin kadınları Hersilia ile birlikte savaşı durdurmak için araya girerler. Sabin kadınları, David'in resminde kompozisyonun merkezindeki Hersilia'nın çevresinde ve arka planında dramatik pozlarda betimlenmiştir. Sabinlerin Kralı Titus Tatius'un bacağına yapışan bir kadın, kucağında bebeğini tutmaktadır. Hersilia'nın ayaklarının dibinde bulunan bebek figürleri de Sabin kabilesi ile Romalıların artık 'aile' olarak birleştığını vurgulayan detaylardır. Sabin kadınlarının araya girmesi sayesinde, savaş son bulur ve barış yapılır. Sabinler, Romalılarla birleşmeyi kabul ederler ve Sabinlerin Kralı Titus Tatius'un ölümünden önceki beş yıl boyunca

barış sağlanır. Sabinler, Roma'ya taşınır ve savaşta kazandıkları Capitoline tepesine yerleşir.

Rönesans döneminde, 'Sabin Kadınlarının Kaçırılışı' sahnelerinin, 'kız kaçırma' geleneğine atıfta bulunularak, kültürün devamlılığı için aile kurmanın önemini anlatma amacıyla üretildiği düşünülmektedir. 1798-1799'da Fransız ressam David'in Sabin kadınlarının savaşı durdurmasını betimlemesindeki amacı ise çok daha farklıdır.

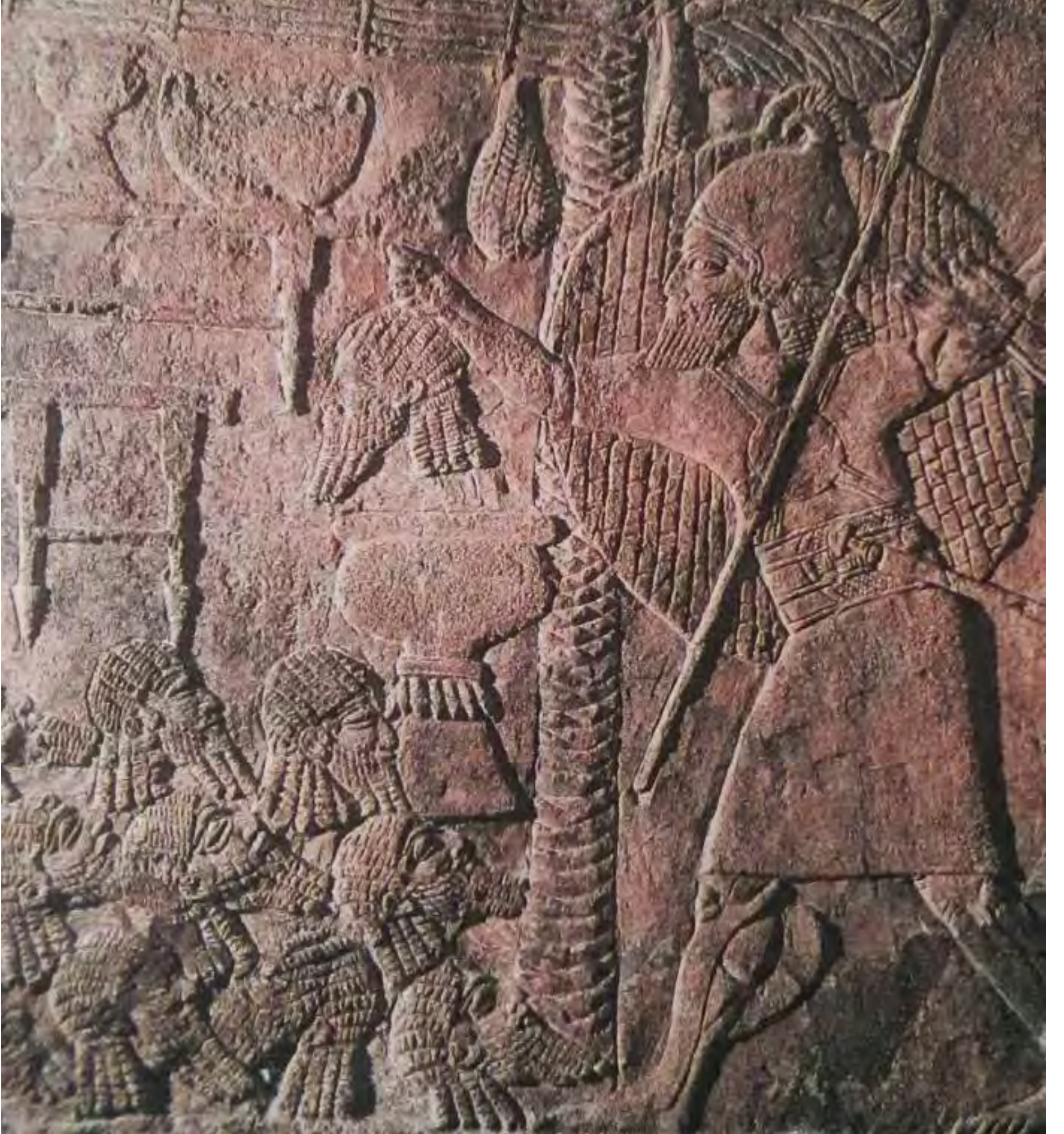
Devrimci ressamın gözünden Sabinli kadınlar

David, Robespierre'in destekçisi olduğu için 1794 ve 1795'te iki kez tutuklanıp hapse atılır. Sabin kadınlarının hikayesini resmetmeye de hapisteyken karar verdiği tahmin edilmektedir. Sabin kadınlarının hikayesinde, onların savaşı durdurmasını anlatmayı tercih eder. Hikayenin bu bölümünü seçmesinin sebebi, devrimden sonraki yıllarda yaşanan kanlı mücadelenin durması ve halkın sevgiyle yeniden birlik olması çağrısını yapma amacını taşıması olarak yorumlanır.

David'in hapisten çıkmasından sonraki yıllarda ürettiği bu resminde, Romulus figürü için, İtalyan kökenli profesyonel model Cadamour'un ona modellik yaptığı kabul edilir. 1846'da ölen ve esasen dansçı olan Cadamour, 1830'lar da Paris'te 'Modellerin Kralı' olarak tanınır. Cadamour, David'in 1814 tarihli bir başka resminde de 'Leonidas' figüründe karşımıza çıkar. Daha öncesinde, David'in, cumhuriyet için organize ettiği bir festivalde despotizmi anlatmak amacıyla bir salın üzerinde zincire vurulmuş şekilde altı saat boyunca ayakta durduğu bilinmektedir.

David, 'Sabin Kadınlarının Araya Girmesi' resminde, Romulus figürü için gerçekten İtalyan bir modelle çalışmış olsa da kompozisyonu Antikite'nin klasik savaş sahnelerini açıkça anımsatır. Yine de bu resimde, 'barışın geldiğini' hissettiren bir dinginlik de vardır. Arka planda Romulus'un tarafındaki Romalı askerler, barışı kabul ettiklerini göstermek için mızraklarını düşmana yöneltmek yerine havaya dikmişler, miğferlerini de bu mızrakların ucuna asmışlardır. David, barış çağrısı amacıyla yaptığı bu resmini kendi başyapıtı olarak tanımlar. ●

Asur İmparatorluğu'nda **savaşın arkeolojik kanıtları**

Babil ülkesinde bir savaştan sonra Asurlu bir asker, diğer ganimetlerle birlikte sayılması için kesik bir baş getiriyor. (Ninova'daki Güneybatı Sarayı'ndan bir kabartma.)

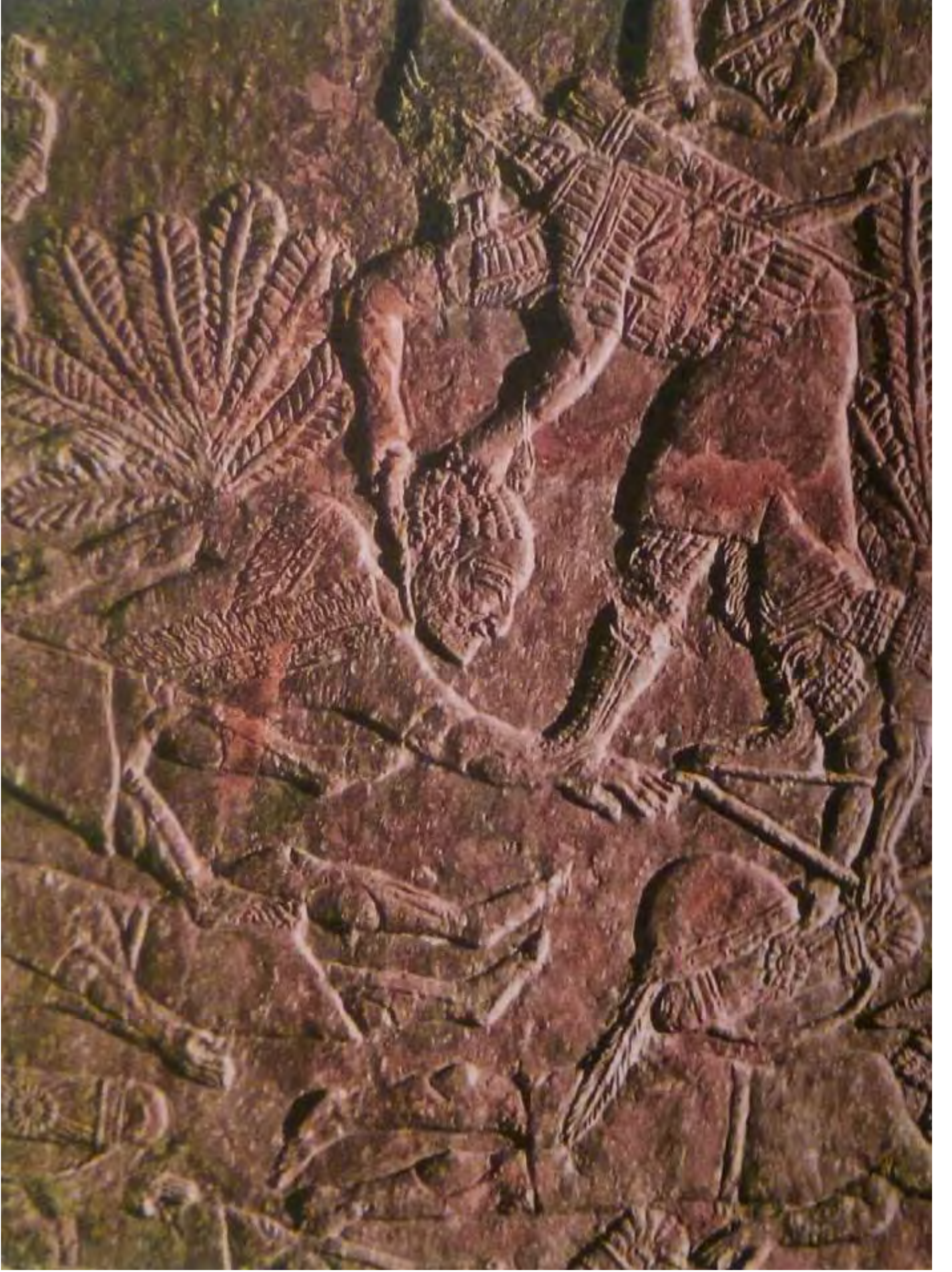
Asurlular, işgal etmeye hazırlandıkları bir şehre saldırmadan önce, şehirde yaşayanları dehşete düşürmek için üzerinde işkence motifleri bulunan tabletler hazırlayıp o şehirlere gönderiyorlardı. Söz konusu tabletlerin üzerinde, göz oyma ve kazığa oturtma figürleri gibi değişik işkence sahneleri betimlemişlerdi.

Doç. Dr. Haluk Sağlamtimur

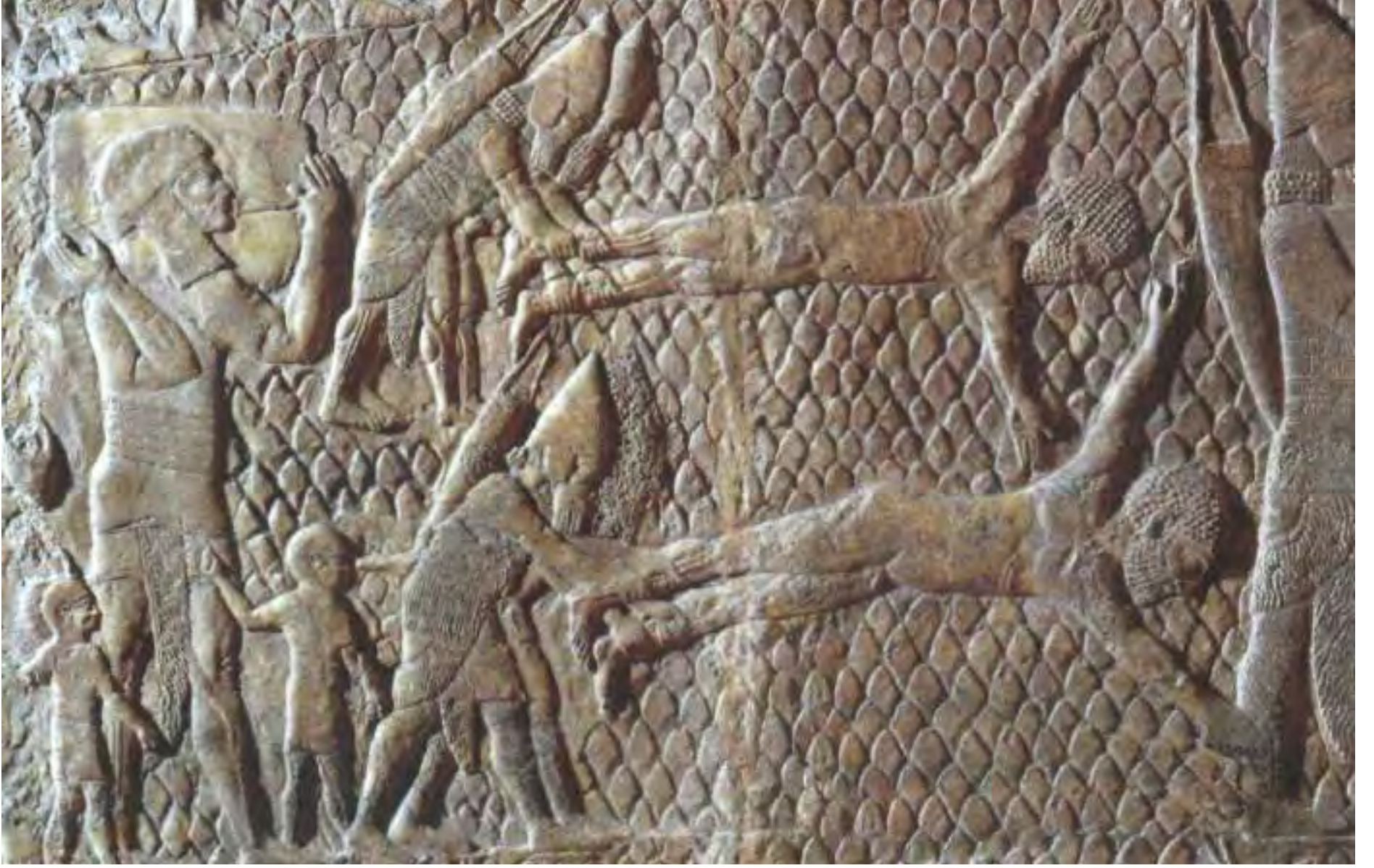
Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

Çatışma' veya 'savaş', bu kavramlar insanlık tarihi kadar eskidir. Prehistorik çatışmaları iyi organize olmayan kalabalıklar, yetersiz ve etkisiz mühimmatla birlikte değerlendirdiğimizde 'savaş' olarak tanımlamak zordur. Bunlar daha çok komşuları korkutup kaçırmak veya daha güçlü olduğunu göstermek adına teşebbüs edilmiş ve törensel niteliği ağır basan çatışmalardır. Sınıflı toplumlarda gördüğümüz sosyal ve ekonomik nedenler için yapılan savaflara benzemezler. İlk savaş veya çatışmaların ne zaman, nerede veya ne için başladığını söylemek mümkün değildir. Ancak taş silahlar ve sopalarla yapılmış olan prehistorik çatışmaların daha sonra yapılacak olan sistematik ve örgütlü savaşların yanında masum kaldığını söyleyebiliriz.

Kral Asurbanipal Dönemi MÖ 653 yılında Til-Tuba Savaşı'nda Elamlıları yener. Asurlu bir asker Elam kralı Teumman'ın başını keserken. (Ninive'deki Güneybatı Sarayı'ndan bir kaptırma.)

Kral Sanherib Dönemi, MÖ 701 yılında Lachish kuşatmasında derisi yüzülen insanlar.

Krallıklar kurduran imparatorluk

Erken dönemlerde görülen karmaşık olmayan toplumsal yapılanma, zamanla örgütlülük düzeyi yüksek siyasal otoriteden, hiyerarşik ve katmanlı, sınıflı toplumlara geçişle tamamlanmıştır. Bu tarihsel yolculuk kendi içerisinde çok sayıda bileşenden oluşmasına rağmen savaş ve çatışma kültürü bu dönünün önemli bir parçası olmuştur. Bu yazıda savaşın arkeolojik kanıtlarını Asur İmparatorluğu üzerinden anlatmaya çalışacağız. M.Ö. 1. binyıldaki Asur İmparatorluğu, oluşturduğu güçlü ordu yapılanması ile yaşadığı coğrafyada önemli bir emperyal güç haline gelmiştir.

Sami kökenli olan Asurlular, başlangıçta Kuzey Irak'ta, Dicle kıyısındaki Asur (Qal'at Şergat) şehri ve çevresinde yaşayan bir topluluk olarak varlığını sürdürmüştür. MÖ 2000 sonrası doğu-batı arası ticaretten faydalanarak, gelişmiş ve topraklarını genişleterek ülkelerini bir imparatorluğa dönüştürmüşlerdir. Kısa sürede Yakın Doğu'nun en büyük imparatorluklarından biri olan Asurlu-

lar, M.Ö. 2. binyılın başından itibaren özellikle Anadolu halkları ile kültürel ve ticari ilişkiler kurmuş, bu ilişkinin bir sonucu olarak Anadolu'ya yazıyı taşımuşlardır. Asur lkesi, önceleri Babil'e, M.Ö. 2. binyılın büyük bölümü boyunca Mitannilere bağımlı kalsalar da M.Ö. 14. yüzyılda bağımsızlıklarını kazanmış ve Fırat'a kadar topraklarını genişleterek bu coğrafyalara yerleşmişlerdir. Daha sonra Mezopotamya'da, Anadolu'nun güneydoğusunda, zaman zaman da Suriye'nin kuzeyinde büyük gücü kazanmıştır. Özellikle Yeni Asur olarak adlandırılan dönemde, çağın ve bölgenin en büyük gücü haline gelmişlerdir. Asur Devleti'ni zamanın en büyük imparatorluğu haline getiren en önemli etken, hiç şüphe yok ki, kurmuş oldukları askeri teşkilatları ve gcl ordularıdır. Asur Devleti'nin yaşadığı coğrafyada merkezi bir gücü olarak ortaya çıkması, bölgede beylik ve aşiret düzeyinde yaşayan halkların örgütlenmesi açısından itici bir gücü olmuştur. Asur ordusunun yayılmacı ve acımasız tutumu, Doğu Anadolu coğrafyasında da çok sayıda kck krallığın ve beyliğin kendi aralarında ittifa-ka gitmelerine, Uruadri/Nairi Beylikleri olarak bir araya geldikten sonra Urartu Krallığı gibi merkezi bir devletin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Asur'un çağdaşı ve ezeli düşmanı olan Urartu Krallığı, Asur krallarının baskısından kurtulmak için başkentlerini Van Gölü'nün doğusuna taşıdıktan sonra biraz nefes almıştır. Yüksek rakımlı ve yılın büyük bölümünde karlarla kaplı bu coğrafya Urartu Krallığını, Asur'un şiddetinden uzak tutmuştur.

Asur İmparatorluğu varlığını ordularının gc üzerine inşa etmişti. Gelişmiş bir merkezi bürokrasi tarafından yönetilen Asur lkesi eyaletlere ayrılmıştı. Bir valinin yönetimine bırakılmış her eyalet vergi ödemek ve orduya asker vermekle yükümlüydü. Asur Devleti, erkekler için askeri hizmeti zorunlu hale getiren tarihteki ilk imparatorluktur. Her genç erkeğin bir savaşçı olarak eğitilmesi ve savaşmaya hazır olması gerekiyordu. Bu sistemde askerler c yıl süren mecburi askerlik yapmak zorundaydılar. Egemenlikleri altındaki coğrafi sınırlar büyüdükçe, Asur İmparatorluğu profesyonel askerlerden oluşan daimi bir ordu kurmak zorunda kaldı. Bu askerler kuşatma savaşı, savaş taktikleri ve göğüs göğüse dövüş konusunda eğitim alıyorlardı. Düşmanlarına hükmetmek için savaş arabaları, demir silahlar ve kuşatma ekipmanları kullandılar. Demir silahlar, düşmanlarının kullandığı bronzdan daha gclyd ve onlara ayrı bir avantaj sağlıyordu. Ordunun her zaman hazır, dinamik olması ve komşu kültürlere korku vermek adına her bahar bir savaş harekatı başlatması bir gelenek haline gelmişti. Bazı dönemlerde Asur ordusunun büyüklü-

Kral Sanherib Dönemi, MÖ 701 yılında, Lachish kuşatmasında esir alınan askerlerin kazığa geçirilmesi.

Lachish kuşatmasında esir alınan askerlerin kazığa geçirilmesi sahnesinden detay görüntü.

ğünün birkaç yüz bin asker olduğu tahmin ediliyor. Asurlu krallar bir "imparatorluk inşa etmek" adına korkunç bir ordu yaratıp orduyu genişletme için de kullandılar. Ordunun yarattığı korku, yeni fethedilen bölgelerdeki insanları hizaya getirmek için kullanıldı. Askerlerin sorunlu noktalara hızlı bir şekilde gitmesine yardımcı olmak için imparatorluk boyunca kaleler ve yollar inşa et-

tiler. Asurlular, kale ve şehirleri ele geçirmek için kuşatma araçları icat ettiler. Kapıları parçalamak için koçbaşları ve kale duvarlarının üzerinden geçmek için kuşatma kuleleri kullandılar.

Kuşatılan şehirlere işkence tabletleri

Asurlular, işgal etmeye hazırlandıkları bir şehre saldırmadan önce, şehirde yaşayanları dehşete düşürmek için üzerinde işkence motifleri bulunan tabletler hazırlayıp o şehirlere gönderiyorlardı. Söz konusu tabletlerin üzerinde, göz oyma ve kazığa oturtma figürleri gibi değişik işkence sahneleri betimlemişlerdi. Kazandıkları her zaferin ardından, ele geçirdikleri savaş tutsaklarına büyük işkenceler yapıyor, işgal ettikleri ülkelerdeki insanları ya öldürüyor ya da sürgüne gönderip, ülkeyi sistemli biçimde yakıp yıkıyorlardı. Ayrıca yazılı kaynaklardan öğrendiğimize göre, herhangi bir isyan her zaman kanlı bir şekilde hızla bastırılıyordu. Askeri seferlerin yer aldığı yıllıklar ve savaş sahnelerini gösteren kabartmalar, Asur ordusunun teslim olmayan düşmanlara karşı uyguladığı acımasız cezalandırma yöntemleri konusunda net bilgiler vermektedir. Kayıtlarındaki şiddet sahneleri kabartma olarak Asur saraylarının duvarlarını süslemiştir. Bu savaşlara dair çok sayıda belgeden bir kaç örnek vermek gerekirse, bunlardan biri M.Ö. 883-859 yılları arasında hüküm süren II. Ashurnasirpa'ya aittir;

“Bize teslim olmayan şehirleri işgal ettim. Şehirde yaşayanların diri diri derilerini yüzdürerek şehrin duvarlarına astım. Ergen erkek ve kızlarını yaktım. Kesdiğim kafalarla şehrin önüne sütun yaptırдыm.”

‘Yıktırdım, yıkıntıları ateşe verdim’

III. Salmanassar'ın yıllıklarında ise Geç Hitit krallıklarının oluşturduğu bir koalisyonla savaştığını, onları yenilgiye uğrattığını ve onlardan haraç aldığını anlatır ve şöyle der:

“Gurgum'dan ayrılarak Sam'al'lı Haianu'nun tahkimli kenti Lutibu kentine ulaştım. Sam'al'lı Haianu, Patina'lı Sapalulme, Bit-Adini'li adam Ahuni ve Karkamış'lı Sangara birbirlerine güvendiler ve savaşa hazırlandılar. Onlar bana

savaş açtılar. Efendim Asur'un verdiği sözle benden önce giden korkunç silahlarım ve kutsanmış yüce gücümle onlarla savaştım ve onları yendim. Savaşçıları kılıçla yere serdim, yağmur gibi üzerlerine yağdım Tanrı Adad gibi, vücutlarını hendeklere yığdım, büyük ovayı savaşçıların cesetleriyle doldurdum ve kanlarıyla dağları kırmızı yün gibi kırmızıya boyadım. Onlardan sayısız savaş arabası ve koşumlu atlar aldım. Kentin önüne başlardan oluşan bir kule diktirdim ve kentlerini yaktım, yıktım ve yok ettim.”

Asur kralı Sanherib ise Babil'i istila ettiğinde Babil ülkesini adeta haritadan silmiştir. Geride bıraktığı şey yıkıntıdan başka bir şey değildir. Bu olay yazılı kaynaklarda şöyle anlatılmaktadır:

“Kentin dış duvarlarını ve evlerini temellerinden zirvesine kadar yıktırdım, yıkıntıları ateşe verdirdim. Şehrin ortasından geçmekte olan su kanallarını kazdırarak kullanılmaz hale getirdim, şehrin tamamını su altında bıraktım. Yıllar sonra o şehre gelenlerin görmemesi için tapınakları ve tanrı heykellerini tahrip ettirdim”.

Asur ordusu şehirden çekilirken, geride sularla kaplı, çamur içinde bir şehir bırakmıştı. Ayrıca Kral Sanherib, bu askeri başarılarını Ninive Sarayı'nın duvarlarına kabartma olarak yaptırmıştı. Bu kabartmalarda işlenen konular arasında ise kafa kesme, deri yüzme ve kazığa oturtma sahneleri bulunmaktadır. Asurbanipal ise uzun süren kuşatmalardan sonra düşmanlarını yendiği bir savaştan sonra düzenlenen geçit töreninde, kendisini taşıyacak arabayı; esir aldığı 4 krala çekirtmiştir.

Asur askeri sistemi, eski dünyadaki en gelişmiş, en büyük ve en iyi organize edilmiş askeri sistemdir. Acımasız hükümdarların emrindeki Asur ordusu, imparatorluğun korunması adına bölgede yaşayan komşu ve çağdaş kültürler açısından her zaman büyük bir tehdit olmuştur. Ancak Basra Körfezi'nden Anadolu'ya, Suriye ve Mısır'a kadar uzanan imparatorluk yönetilemeyecek kadar genişledi. Bu büyük imparatorluk coğrafyası sonunda kontrolden çıktı. Asur askerlerinin zulmü, orduyu zayıflatarak imparatorluk genelinde isyanlara ve iç çatışmalara sebep oldu. Babilliler, Medlerle birleşip M.Ö. 612 yılında, Asurları devirerek hükümdarlıklarına son verdiler. İmparatorluğun yıkılmasından sonra bazı Asurlu gruplar kuzeye, Harran ve çevresine çekilerek bu bölgede yaşamaya devam ettiler. Yakın Doğu'da yaşayan günümüz halklarından Asurilerin atalarının Asurlular oldukları bilinmektedir. ●

Bir paralı askerin **mezar şiiiri**

Kıbrıs Amathos'da bulunmuş Fenike ürünü gümüş kase Yunan paralı askerler ve Yakın Doğu askerler beraberce bir kaleyi kuşatıyor. İ.Ö. 700 civarı.

Geçimi için paralı askerlik yapanların hayatı uzun seferlerde, birbirini takip eden savaşlarda, vatanından uzakta ve bir aile kuramadan geçiyordu. Muhtemelen yaşarken adını bile duymadığı uzak bir ülkede öldüğünde ise, ardında gözyaşı döken annesinden başka kimse bulunmuyordu.

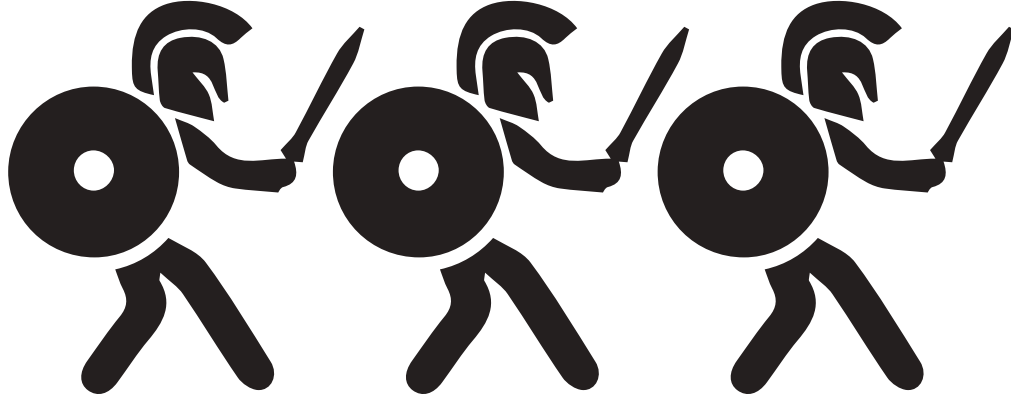
Doç. Dr. Pınar Özlem Aytaçlar

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü

Antik Çağ'da Yunan dünyası, sayısı binleri bulan, küçük alanlarda kurulmuş ve az sayıda vatandaşı bulunan kent devletlerinden oluşuyordu. Bir Yunan kentinde vatandaşlar, kadınlar, çocuklar, köleler ve vatandaşlık hakkı olmayan yabancılar yaşardı. Vatandaşlık sadece 18 yaşını geçmiş, babası da şehrin vatandaşı olan, özgür erkek bireylere verilen bir haktı. Bu yüzden de bir şehirde yaşayan vatandaş sayısı birkaç bini geçmezdi. Nüfusun çoğunu oluşturan köleler, kadınlar yahut tarımla uğraşan yarı-vatandaş sayılabilecek kesim ise Yunan kent devletinin vatandaşlık haklarından faydalanamazdı. Yunan demokrasisi, nüfusun çok az kısmını oluşturan vatandaşlar topluluğunun iradesiyle oluşmuş bir halk yönetimi idi. Demokratik rejimin, sınırlı sayıda kişinin vatandaşlık hakkına sahip olmasıyla biçimlenen ve yüzyıllarca değişmeden sürüp giden karakteri, sadece şehirlerin idaresini değil, toplumsal ve sosyal yapıyı, günlük hayatın hiyerarşik düzenini, kısacası hayatı belirlemiştir.

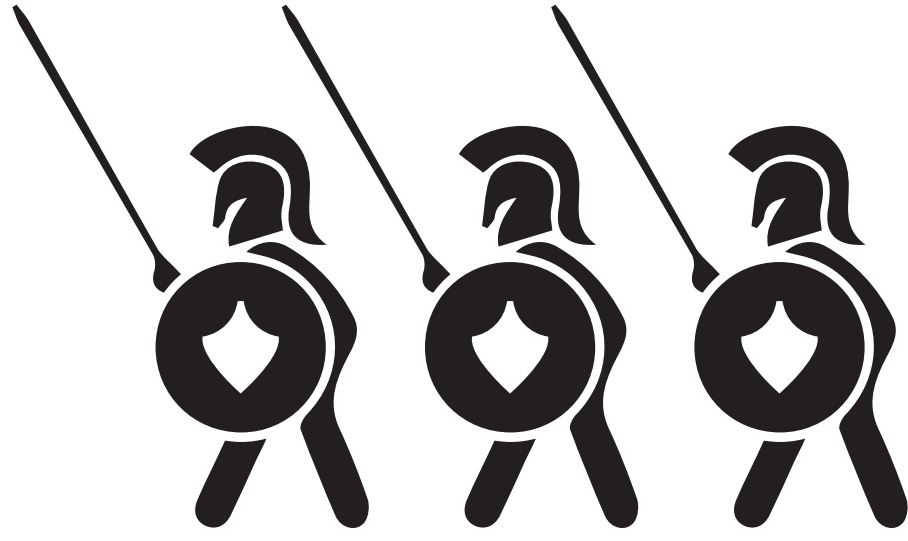
Yunan askeri sistemi ve ordusunu da belirleyen bizzat bu düzendir. Orduya katılmak sadece şehrin vatandaşlarına tanınan bir ayrıcalıktır. Kent savunması, bütün vatandaşların kendi olanaklarıyla katıldıkları bir kamu hizmetidir ve

bu hizmet aynı zamanda vatandaşlık haklarının kullanılması ve korunması için de önemli bir ön koşuldur. Bu nedenle şehirler, askerlik hizmetini toplumun vatandaş olmayan kesimine de açmayı, rejimi tehlikeye atacağını düşünererek, istememişlerdir. Monarşik ve oligarşik rejimleri yaşamış, hayatın tiranların darbeleriyle alt üst olduğu dönemlere şahit olmuş Yunan toplumları için ne pahasına olursa olsun demokrasiyi korumak ön plandadır.

Ekmek kapısı: Paralı askerlik!

Deniz aşırı seferlerin yapılmadığı, uzun yıllar süren savaşların gerçekleşmediği dönemler boyunca Yunan şehirleri kısıtlı vatandaş orduları ile savunmalarını gerçekleştirebilmişlerdir. Tarımla uğraşan ya da geçimini esnaf, zanaatkar ya da tüccar olarak sağlayan Yunan vatandaşlarının, uzak ülkelere yapılacak ve yıllarca sürecektir seferlere katılması mümkün değildi. Bunun için savaş eğitimi almış, uzman ve geçimini askerlikten sağlayacak bireylere ihtiyaç vardı. Ağır silahlı askerler olarak tanımlayabileceğimiz hoplitler de, tam da bu nedenlerle, M.Ö. 8. yüzyıldan itibaren karşımıza çıkmaktadırlar. Bu askerler kendi vatanlarından ziyade başka devletler için savaşmakta, hatta Yunanlılar ile savaşan düşman devletlerin ordularında görev almaktaydılar. Bu paralı Yunan askerlerinin savaş alanındaki üstün başarıları, onların, Arkaik dönemden itibaren Babil, Mısır ve Pers krallarının ordularında yer almalarını sağlamıştır. Aralarında güçlü, yetenekli ve eğitilmiş olanları, savaş ganimetleri ile zengin olmuş, bazı durumlarda yükselerek, Pers ve Mısır ordularında komutanlığa, hatta bölge valisi veya satraplık konumlarına getirilmişlerdir. Kısacası Yunan tarihi boyunca, tarımla uğraşmak istemeyen, kısa yoldan zen-

gin olmaya hevesli, savaşçı ve maceracı bir ruha sahip Yunanlılar için paralı askerlik en kolay seçenek olmuştu. Elbette ekonomik sıkıntılar da çok sayıda kişi için bu mesleği bir ekmek kapısı haline getirmişti.

Atina ve Sparta arasında yaklaşık 30 yıl boyunca devam eden Peloponnesos Savaşıyla başlayan süreç ve Pers savaşları, paralı asker kullanımını o kadar yaygınlaştırmıştı ki, M.Ö. 4. yüzyıl “Yunan paralı askerler yüzyılı” oldu. Artık, ‘asker’ anlamına gelen ‘stratiotes’ terimi yalnızca paralı askeri ifade etmeye başlamış ve ‘vatandaş asker’i ifade etmek için özel bir tanımlama gerekir olmuştu.

Onbinler: Paralı asker ordusu

Ksenophon’un “Onbinlerin Dönüşü” eserinde anlattığı “Onbinler” de, bir Persli için savaşan Yunan paralı askerlerinden başkası değildi. Yunan dünyasının farklı kentlerinden toplanmış Yunanlılar, M.Ö. 401’de, Genç Kyros’un Pers Kralı olan ağabeyi II. Artakserkses’e karşı giriştiği isyan seferine katılmışlardı. Bu, Anadolu üzerinden Kilikya’ya, oradan Mezopotamya topraklarına ulaşmış uzun bir seferdi. Kyros’un Kynaksa’da ölümüyle sonuçlanınca, aslında Pers ordusuna karşı Kyros önderliğinde zafer kazanmış olan Yunan askerleri de, tamamen yabancı bir coğrafyada, Dicle ve Fırat nehirleri arasında bir yerde ortada kalıvermişlerdi. Verdikleri çok sayıda kayıpla sayıları oldukça azalmış olsa da, Onbinler’in Anadolu’ya maceralı dönüş yolculuğunu Ksenophon bize anlatır. Bu paralı asker ordusunun mahiyetini de bu sayede öğreniriz. Kalabalık paralı asker orduları, gıda ihtiyacını karşılayan seyyar marketlerin eşlik ettiği, içlerinde kadın ve çocukların da olduğu gruplardı. Yol boyunca ele ge-

çirilen güzel kadınlar, genç oğlanlar ve fahişeler de ordu ile birlikte ilerliyor, askerlerin her türlü ihtiyacını karşılıyordu. Para için hiç tanımadığı topraklarda canı pahasına savaşan Yunan askerleri, bu topraklardan, içerisinde Pers kadınların da olduğu savaş ganimetleriyle birlikte geri dönüyorlardı. Ama nereye? Vatanlarına geri ulaşabiliyorlar mıydı? Muhtemelen pek azı... Onbinler içinde de, Mezopotamya'dan canlı dönebilenlerin büyük kısmı ya hasmına karşı savaşan bir Thrak Beyi'nin emrinde savaşmaya devam etti ya da Perslerle savaşmaya karar veren Sparta kuvvetlerine katıldı.

Herkes için herkese karşı

Paralı askerlik, genel olarak, toplumun alt tabakasına ait, eğitimsiz ve fakir bireyler için geçim yoluydu. Arkadya, Girit, Karya gibi aynı şekilde ekonomik yönden geri kalmış bölgeler de en büyük paralı asker kaynaklarına sahipti. Bu bölgelerden alınan paralı askerler, alanlarında uzmanlaşmış da oluyordu. Mesela Girit'in okçuları, Rodos'un sapancıları ya da Trakya'nın hafif piyadeleri meşhurdu. Geçimlerini sağlamaktan başka bir önceliği olmayan paralı askerler, herkes için ve herkese karşı savaşabiliyorlardı. Bu yüzden, Perslere savaş ilan edilmeden önce, Yunanlıların paralı asker olarak Pers ordularına katılması yasaklanmıştı. Bu yasağa rağmen, Büyük İskender, burayı Perslerden temizlemek üzere Anadolu'ya girdiğinde, içerisinde 30 binden fazla Yunan askeri ve hatta Yunan komutanlar olan Pers ordularıyla savaşmak zorunda kalmıştı. Persler savaşta yenilince Yunan askerleri teslim olmak istediler. Ancak İskender bu Yunanlıları bağışlamadı ve çok büyük kısmını savaş alanında öldürttü. Kalan az sayıda paralı askeri de, ağır işlerde çalışmak üzere Makedonya'ya gönderdi.

Geçimi için paralı askerlik yapanların hayatı uzun seferlerde, birbirini takip eden savaşlarda, vatanından uzakta ve bir aile kuramadan geçiyordu. Muhtemelen yaşarken adını bile duymadığı uzak bir ülkede öldüğünde ise, ardında gözyaşı döken annesinden başka kimse bulunmuyordu. Afrodisyas'da bulunmuş olan bu mezar şiiri, M.S. 2. yüzyıla tarihlenmektedir. Metinde kullanılan Yunanca ifadeler, Philadelphos'un, Romalı bir komutanın peşinden giden bir paralı asker olduğuna işaret eder. Philadelphos, muhtemelen Parthlara karşı düzenlenen savaşta, vatani Afrodisyas'dan çok uzakta, Dicle nehri yakınlarında ölmüştü... ●

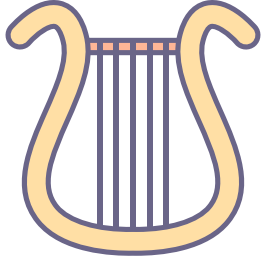
*"Bu mezarı, Philadelphos, sen ölünce acılarla yaptırdım
Ben, annen Helenis, üzerine bu sözleri yazdırdım.
Nasıl öldün, nerelerde, kimin peşinde, bilmiyorum.
Şimdi ben yitip giden oğlumun ruhunu arıyorum.
Bu yüzden oğlum, tek dileğim Hades'e gitmek.
Ben talihsiz, seninle orada sonsuza dek dinlenmek."*

Zaman İçinde Müzik **Eski Yunan** **müziği,** Delphique-Apollon

Evin İlyasoğlu

Yunan müziğinin ses örnekleri Ortaçağ'a taşınamamış olsa da Yunan müzik düşüncesi ve kuramı, Batı kültüründe yüzyıllar boyu derin izler bırakmıştır.

Batı müziğinin tarihine ait yazılı en eski belgeler Antik Yunan'a dayanır. Ege ve Küçük Asya'da yaygınlaşan bu uygarlık üç dönemde incelenir: Arkaik Yunan, Altın Çağ ve Hellenistik Çağ. M.Ö. 7. yüzyıla dek uzanan bu uygarlıkta, doğaçlama danslar ve spor oyunları ile seçkinlerin düzenlediği şenlikler önem kazanmıştır. Şenliklerde tanrıların ve yarı-tanrıların yaşamındaki olaylar, pantomim danslar, çalgı eşliği ve şarkılarla dile getirilir.

Müzik, önceleri tümüyle dinsel içeriklidir. Erkek korolarından ve tek sesli ezgilerden oluşur. Çalgı insan sesine eşlik ettiğinde, koro aynı sesi ya da bir oktav üstünü seslendirir. Batı uygarlığında bulunan en eski nota belgeleri M.Ö. 138'e dayanan Delfi kentindeki Apollo ilâhileridir. İkinci grup Delfi ilâhileri, Delfi oyunlarındaki erkekler korosu için bestelenmiştir. Eski Yunan'da çalgıların birleşmediği, tek tek yalın bir düzende seslendirme yapıldığı dikkati çeker. Aulos, flüt ve çitara en eski eşlikçi Yunan çalgılarıdır.

Hellenistik kültürün mimari yapıtları, heykelleri ve edebiyat örnekleri günümüze dek korunduğu halde, müziğinin sesine ilişkin neredeyse hiçbir örnek kalmamıştır. Rönesans'tan bu yana yapılan çalışmalarla papirüs yazılarını, kil tabletleri ve mağara duvarlarındaki resimsel kalıntıları inceleyen müzik bilimciler nota benzeri işaretlerden ürettikleri sesi, Eski Yunan uygarlığının müziğine yaraştırmışlardır.

Eski Yunan'da müzik, dans, şiir, dinsel törenler birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak bilinir. Antik Çağ'da yaşamış Anadolu ozanı Homeros, İlyada ve Odyssea destanlarında müziği, tanrısal bir uyarı, insan kişiliğini etkileyen bir güç olarak gösterir. Kimi müzik biçimleri de mitolojik kişilerle özdeşleşmiştir. Örneğin: Apollon ve Dionysos törenlerine göre müzik biçimleri, çalgılar ve müzik çağları oluşur.

Sisamlı Pisagor'un çanları

Eski Yunan'da müziksel düşüncenin gelişimini etkileyen filozofların başında Sisamlı Pisagor (İ.Ö. 5-6) gelir. Müziksel uyumu matematik formülleriyle dile getiren bu felsefeci, farklı büyüklükte çanlarla bir skala düzeni yaratmış, bir çekiçe vurduğu çanların tınlarında bir oktav aralığının 2:1 orana, beşli aralığın 3:2 orana, dörtlünün 4:3 orana ve tam notaların da 9:8'e eşdeğer olduğunu kanıtlamıştır. İşte bu sekizli ve dörtlü aralıklardan oluşan ses dizisi, sonraları 'Pisagor Gamı' adıyla anılmıştır. Pisagor'u izleyenler bu oranları tek telden oluşan bir çalgı (monochord) üstünde denemişler, böylece tüm bir müzik sisteminin doğru tonlanması (entonasyon) sağlanmıştır. Pisagorcular bu oranları ses dünyasında olduğu kadar evrende de yönetici bir güç olarak görürler. Platon, ruhun da aynı müziksel oranlardan oluştuğunu savunur. Pisagor ve Platon'a göre müzik, sanatın bir dalı olduğu kadar matematik dünyasının da bir dalıdır. Ortaçağ Avrupa'sında Pisagor öğretisini izleyenler, müzik sanatının gelişme çizgisine önemli katkılar sağlamışlardır. Platon, müziğin daha da derin etkilerinden söz eder. Örneğin, eğitimdeki yerine değinir.

Aristo'ya göre müzik doğrudan ruhsal tutkuları dile getirmektedir: Huzursuzluğu, mutluluğu, yürekliliği sergiler. Kötü müzik dinlemeye alışanın kişiliği de kötü yolda gelişecektir. Bedenin disiplini için beden eğitimi gerektiği gibi, beynin disiplini için de müzik gereklidir. Müziğin kişiliği etkileme olayına et-

hos denir. Müzik kuramı üstüne yazılan günümüze dek ulaşan Aristoksenus da Pisagor ve Aristo'nun öğretisini izlemiştir. Armonik Elemanlar adlı üç ciltlik çalışmasında Antik Yunan'daki ses sistemi ve aralıklar hakkında açıklamalar yapmıştır.

Savaşta ve barışta mükemmel insanlara yaraşan mod

Yunan müziğinin ses örnekleri Ortaçağ'a taşınamamış olsa da Yunan müzik düşüncesi ve kuramı, Batı kültüründe yüzyıllar boyu derin izler bırakmıştır. M.Ö. 7. yüzyıldan 2. yüzyıla dek Yunanistan'da aristokrasi egemendir. Bu dönemde Yunan tiyatrosunun ve lirik şiirin gelişmesi, şenliklerin ve dansın önem kazanması, müzik biçimlerinin ve çalgıların da gelişmesine yol açmıştır. Yunan müziğinde aynı sanatçının çalıp söylediği monodi'lere; eşiksiz koro şarkılarına ve danslara eşlik eden çalgısal müzik biçimlerine rastlanır. Bu biçimler sonradan Rönesans bestecilerine örnek olacaktır.

Bugün Batı müziğinin dayanağı olan yedi-nota dizisinin geçmişi M.Ö. 3000 yıllarına kadar uzanır. Bu ses dizileri, adlarını ülkenin çeşitli yörelerinden alırlar: Frigya, Dorya, Lidya gibi. Ses dizilerinin uyumu, çitara ve lir gibi telli çalgıların belli uyum düzenlerinden kaynaklanır. Eski Yunan'da her bir modun insan ruhu üstünde özel bir etkisi olduğuna inanılır. Örneğin, Dor dizisi, "savaşta ve barışta mükemmel insanlara yaraşan bir mod" olarak nitelenmiştir... ●

Eski Yunan müziğini buradan dinleyebilirsiniz.

İngiltere tarihi eser kanununu değiştirmeye hazırlanıyor

Birleşik Krallık'ta 1996'da yürürlüğe giren taşınabilir eski eser kanununa göre, bir eser ancak 300 yıldan eski olursa ve altın veya gümüş gibi kıymetli metallere yapılmışsa tarihi eser sayılıyor. Kanundaki 'değerli metal' tanımının yetersiz olması, dedektörlerle define arayanların eser alıp satabilmesini sağlıyor. İngiltere ve Galler bölgesinde çoğunlukla Roma dönemine ait kalıntılarda kurşundan ve bronzdan yapılmış objelere rastlanıyor ancak bunlar kanunen eski eser sayılmıyor.

Gloucestershire'da metal dedektörüyle arama yapanların 2017'de bulduğu bronz bir köpek figürünün Roma döneminden kaldığı, bir koleksiyonere satış aşamasında fark edildi. Chelmsford Kent Müzesi'ne gönderilen figür, kurşundan yapılması sebebiyle 1996'daki kanuna göre tarihi eser kapsamına girmiyordu!

Kültürden sorumlu Devlet Bakanı Caroline Dinenage, gerekli kanuni değişikliğin yapılacağını 2020'nin sonunda duyurdu. Kanuni değişikliğin ardından bu tip eserler bulunduğu kraliyet mülkü haline gelecek ve müzelerde sergilenebilecek. Hükümet bu kanun değişikliği konusundaki yol haritasını da açıkladı, şu sıralarda değişiklik için anket yöntemiyle görüş toplanıyor. Kanun değişikliğinin 2022'de yürürlüğe girmesi planlanıyor. ●

Rus dalgıçlar Suriye açıklarında antik Roma limanı buldu

Suriye'de Tartus açıklarında Roma döneminden kaldığı tahmin edilen antik bir liman bulundu. Sivastopol Devlet Üniversitesi Deniz Araştırmaları Merkezi'nden Dmitry Tatarkov, Almasdar News'a bu keşifle ilgili bilgi verdi: "Bu bir liman olmayabilir ama MS 1. yüzyıldan kalma bir deniz kalesi kalıntısı olduğu anlaşılıyor. Hidrolik yapı kalıntıları, bir deniz feneri ve dört mermer sütun bulundu. Seramik buluntular sayesinde daha detaylı bir tarihlendirme yapmamız mümkün olacak."

Buluntular arasında Yunan amforaları, Fenike kapları, Mısır vazoları ve ev eşyaları var. Tatarkov, "Bu farklı malzemeler bu bölgenin Akdeniz'de önemli bir ticaret merkezi olduğunu gösteriyor" diyor.

Kalıntıların, milattan önce ikinci binyılda Fenikelilerin yerleştiği antik Arvad Adası'na ait olduğu tahmin ediliyor. Liman olduğu tahmin edilen alan, 2019'da Rusya ile Suriye'nin ortaklaşa başladığı arkeoloji araştırmasının ikinci sezon kazılarında bulundu. ●

Persepolis'te Büyük Kyros Kapısı keşfedildi

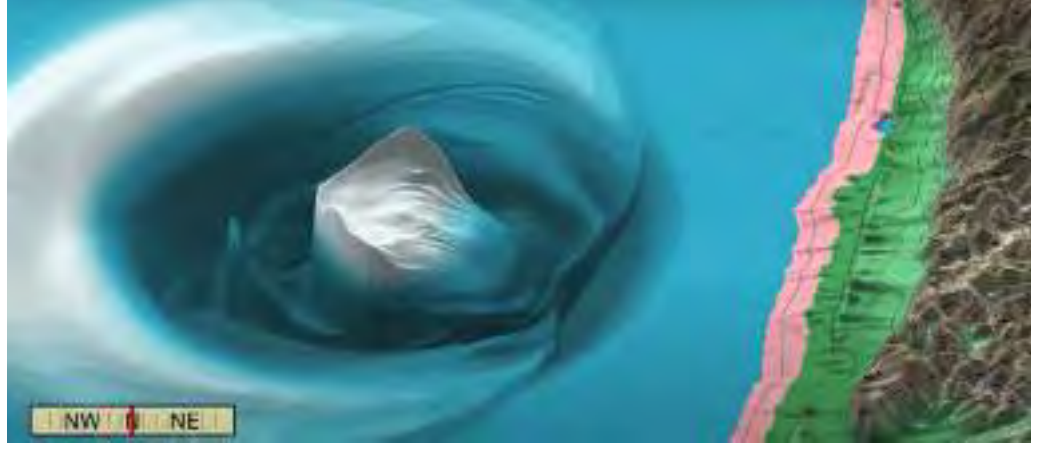
İranlı araştırmacılar, 8 Şubat 2021'de Tehran Times gazetesine yaptıkları açıklamada UNESCO listesindeki Persepolis antik kenti yakınlarında Büyük Kyros (Cyrus the Great) emriyle inşa edilen bir kapı alanı bulduklarını duyurdu. MÖ 550-330 arasında devam eden Akamenid İmparatorluğu'nun kurucusu olan Büyük Kyros'un emriyle yapılan kapının, oğlu Kambises (Cambyses) döneminde kullanımda olduğu belirtiliyor.

İranlı ve İtalyan arkeologların ve kültür mirası uzmanlarının birlikte yaptığı kazılarda bulunan kapı alanı, 30x40 metre genişliğinde ve yaklaşık 12 metre yükseklikte. Kapı yapısı, Persepolis ile Tall-e-Ajori arasına inşa edilmiş. Tuğla ve kilden inşa edilen kapının dış yüzeyinin boyalı tuğlalarla kaplı olduğu anlaşılıyor. Alt kısımlar ve kaide bölümlerindeki tuğlalarda lotus motifleri yer alırken gövde ve cephe kısımlarında, Persliler, Elamlılar ve Mezopotamya halklarının inançlarında yer alan mitolojik hayvan figürleri bulunuyor. Yazılı kaynaklarda yapımından bahsedilen kapı yapısının, karbon 14 metoduyla yapılan incelemelerde MÖ 539'da Büyük Kyros'un Babil'i ele geçirmesinden sonra, bu zaferi anmak üzere yapıldığı kesinleşti. Pers kralları Kyros ve Darius tarafından kurulan Akamenid İmparatorluğu, çoğulculuk ve farklı kültürlere tolerans göstermek konusunda tarihte bilinen ilk devlet kabul ediliyor. Kyros, Babil'i ele geçirdiğinde tüm kenti yakıp yıkmak yerine köleleri serbest bırakmış ve farklı dinlerin sürdürülmesine izin vermişti.

Bologna Üniversitesi'nden arkeolog Pierfrancesco Callieri ile Şiraz Üniversitesi'nden Askari-Charoudi'nin birlikte yürüttüğü onuncu kazı sezonunda bu kapı yapısı keşfedildi. Ortaklaşa kazılar 2011 yılından beri devam ediyor. ●

İsrail Tel Dor'da Neolitik dönemde tsunami yaşandığı anlaşıldı

Sualtı araştırmaları, sondaj kazıları ve modelleme yöntemiyle yapılan araştırmaya göre İsrail'deki Tel Dor antik kentinin milattan önce 9 bin 910 ile 9 bin 290 arasındaki bir dönemde devasa bir paleo-tsunami'ye maruz kaldığı düşünülüyor.

Kaliforniya, Utah ve Hayfa üniversitelerinden araştırmacıların imzasıyla Aralık 2020'de Plos One dergisinde yayınlanan araştırmada, tsunamilerin Akdeniz'de sıkça görüldüğü, son altı bin yıl içinde her yüzyılda bir tsunami yaşandığı belirtiliyor.

Araştırmacılar, İsrail'in kuzeydoğusunda bulunan Tel Dor antik kentinde yaptıkları araştırmada, bilinen en eski tsunamiye dair kanıt bulduklarını düşünüyorlar. Tel Dor, Orta Bronz Çağı'ndan (M.Ö. 2000-1550) Haçlı dönemine kadar kullanılmış bir sahil kenti. Araştırma için fotogrametri yöntemiyle Tel Dor kentinin dijital modelini üreten uzmanlar, bu modeli sualtı kazılarındaki ve dokuz metre derinlikteki zemin sondajındaki bulgularla karşılaştırdı. Zemin katmanlarındaki değişiklik ve ara bir zeminde yoğun bir deniz kabuğu dokusunun bulunması bölgede tsunami yaşandığını anlamalarını sağladı.

Tsunaminin yüksekliğinin 16 ila 40 metre olabileceği ve dalgaların bir buçuk veya üç kilometre boyunca ilerlemiş olabileceği tahmin ediliyor. Daha önce tespit edilen tsunamilerin 300 metre ilerleyen dalgalar yüzünden olduğu düşünülüyordu. 'Ölü Deniz Fayı' adı verilen fay hattındaki depremler yüzünden bu bölgede tsunami oluştuğu biliniyor.

İsrail kıyılarında 12 bin yıl önceki iklim değişikliğinin izini süren araştırmacılar-
dan Gilad Shtienberg, prehistorik bir tsunami keşfetmeyi hiç ummadıklarını belirtiyor. İsrail'in sahil şeridi, on bin yıl önceki Neolitik Çağ'da bugün olduğu yerden 4 kilometre ilerideydi ve denizin yüksekliği daha azdı. Tel Dor tsunamisine dair araştırma, bu bilgi üzerinden ilerledi. ●

Batının ilk ozanı:

Nasıl yaşadı, nasıl yazdı?

Özgün adı 'Homer-Der erste Dichter des Abendlands' olan 'Homeros, Batının İlk Ozanı' ilk kez 1989 yılında Artemis Winkler yayınevinden Almanca olarak çıktı. Yoğun ilgi sebebiyle ardından gelen yıllarda orijinal dilinde 3 baskı daha yapılan kitap, İngilizce, İtalyanca, Felemenkçe ve Yunanca'ya çevrildi. 2001 yılında da aslından Türkçeye çevrilerek okuyucuyla buluştu.

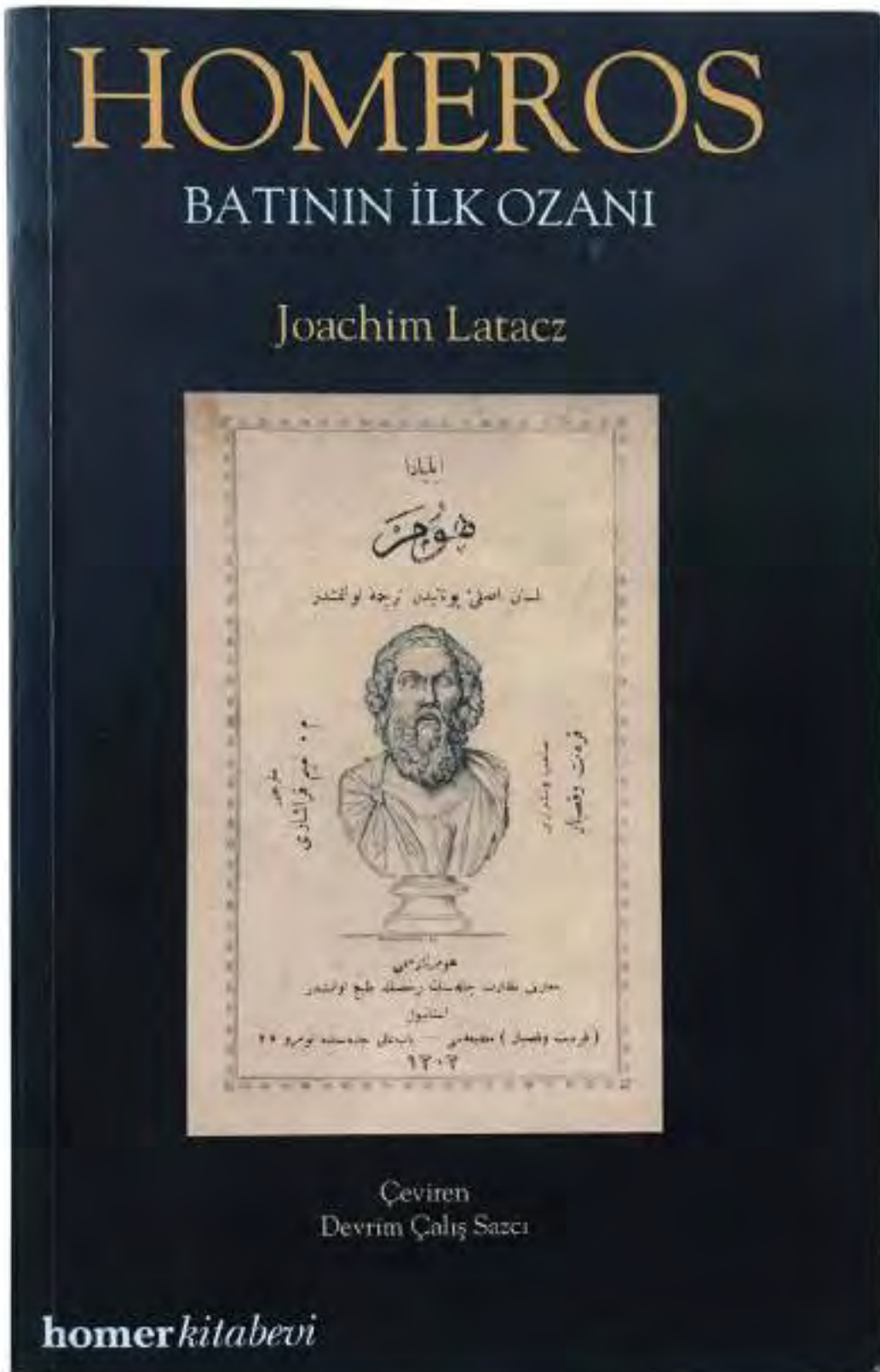
Kitabın yazarı Prof. Dr. Joachim Latacz, Basel Üniversitesi'nin Yunan Filolojisi kürsüsünde yıllarca araştırma yapmış, dünya çapında Homeros uzmanı olarak tanınan isimlerden birisidir. Kitabın Türkçeye ka-

zandırılmasında büyük emeği olan Prof. Dr. M.O. Korfmann ise ülkemizde yapılan basıma bir önsöz yazarak, araştırmanın önemini vurgulamış, Homeros ve eserlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için anahtar niteliği taşıyan çalışmanın hak ettiği değeri görmesini istemiştir.

Dört ana bölümden oluşan kitabın giriş bölümü; Homeros'un günümüzdeki yeri, Homeros'un dil kuralları ve Homeros araştırmaları tarihçesini genel olarak toparlayan ve anlam bütünlüğü içeren kapsamlı bilgileri okuyucuya sunar. Homeros'un kişiliği ve eserlerinin oluşum süreci ile çevresi, yaşadığı dönem ve günümüze kadar etkileri I. ve II. bölümlerde detaylı olarak ele alınıp irdelenmiş, sadece bilgi ile değil bilimsel yorum ve analizlerle de desteklenerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Eserleri yazılı olarak günümüze dek ulaşan batının ilk ozanı Homeros'un İlyada ve Odysseia destanları edebi metin olarak III. ve IV. bölümlerde incelenir. Dizeler hakkında ön bilgisi olmayan günümüz okurları için bu eserler heyecan verici olmaktan çok, adeta birer bilmece gibidir. Dizelerin konuları, birbirleri ile olan bağlantıları ve en önemlisi İlyada ve Odysseia'nın nasıl algılanması gerektiği Homeros'u keşfetmek, öğrenmek ve okudukça zevk almak isteyenlere açıklanmaktadır.

Homeros'un doğduğu topraklarda, Homeros üzerine yayımlanan bu en kapsamlı ilk Türkçe kitap İlyada ve Odysseia destanlarının anahtarı niteliğindedir ve destanlara ışık tutmaktadır. Kitabın daha büyük okuyucu kitlesine ulaşması, bizden birisi olan Anadolu çocuğu Homeros'un sadece Avrupa edebiyatının ilk eserlerini değil aynı zamanda Avrupa biliminin ve felsefesinin babası olduğunun anlaşılmasını da sağlayacaktır. ●

Homeros, Batının İlk Ozanı
Yazan: Joachim Latacz
Çeviri: Devrim Çalış Sazcı
Homer Kitabevi / 168 sf.

Savaşma zar at!

Homeros'un anlattıkları ışığında Aşil (solda) ve Ajax'ı Troya savaşı sırasındaki bir molada resmeden Yunan sanatçı Exekias, iki savaşçının kaderine ilişkin ipuçları da verir: 'Topuğunu' yere sağlam bassa da, Aşil bile ölümden kurtulamayacaktır. Ajax ise çatık kaşlarına yansıyan geriliminin kurbanı olarak sonunda kendi canına kıyar...

İki kahramanın sonu herhalde kim kazanırsa kazansın -ki burada Aşil öndedir- savaş dışı 'rekabet oyunları'nın herkes için daha hayırlı olacağını bin yıllardır tekrar tekrar anlatır bize...

Oyun notu: Aşil ve Ajax'ın oynadığı oyunun adı 'Duodecim Scripta'dır. Üç tane küp zar ve 15 pulla oynanır. Tavla ve kızma birader oyunlarının öncülü olarak değerlendirilebilecek oyunu pullarını ilk önce tahtanın dışına taşıyan taraf kazanır.